

פרשת וירא שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הואיל משה

אך לפימש"כ במאירי עמ"ס מגילה (שפ) לתרץ קושית הראשונים הנ"ל, דאמאי לא גזרו גם במילה שמא יעבירונו וז"ל, ויש מתרצין שלולב ושופר ומגילה לא נאמר עליהן בפירוש שיהיו נעשין בשבת אלא שהותרו מן הדין מצד שאינן מלאכה, ואחר שיש בהן חשש מלאכה דין הוא שידחו כדי שלא לבוא לידי איסור תורה, אבל במילה שהתורה התירה להדיא בשבת כדכתיב וביום השמיני ימול ולא החמירו בקולא הכתובה בהדיא עיי"ש, וכ"כ הטור"ז באו"ח סי' תקפ"ח (סק"ה) עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאף היכא דכולם טרודים ליכא חשש שמא יעבירונו.

ומעתה י"ל דאברהם אבינו ספוקי מספקא ליה אם ימול עצמו ביוהכ"פ או לא, כיון דאיכא חשש דשמא יעבירונו כיון דהכל טרודין, וע"ז אמר לו ממרא שימול עצמו ביוהכ"פ, דהטעם דלא גזרינן גבי מילה שמא יעבירונו הוא כמש"כ המאירי משום דאין כח ביד חכמים לגזור על דבר המפורש בתורה להיתר, ואף היכא דכולם טרודים ליכא חששא דשמא יעבירונו.

ובשו"ת בית שערים חיוור"ד (סי' תל"ז) ד"ה וע"ז עורר, למה אסרו חכמים תקיעת שופר ונטילת לולב בשבת משום גזירה שמא יעבירונו ד' אמות ברה"ר, והרי כיון דמצוה גוררת מצוה, א"כ בעסקו בקיום המצוה בוודאי לא יבוא לידי עבירה, וי"ל דאיתא במסכת עירובין (דף כ"א:), דרש רבא, מאי דכתיב ויתור מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו', בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, שדברי תורה יש בהם עשה ול"ת (ש בהן שאין חיוב מיתה), ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה (על כולן כדכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש) עיי"ש, ולכאורה טעמא בעי אמאי חמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה.

וי"ל עפי"מ דמבואר בספרים דכל איסורי דרבנן המה איסורי תורה, והתורה לא היה צריך לצוות ע"ז במפורש כי הראשונים השיגו מעצמם שדבר זה אסור כמו שאאע"ה קיים כל התורה עד שלא ניתנה, ורק אחר ירדת הדורות שנתמעטה ההשגה היו צריכין לדברי חכמים שיפרשו צפונות התורה ויגזרו ככל אשר יבינו ויראו בתורת השם, ולכך חמורים דברי סופרים יותר כי איסורים הללו חמורים כ"כ שלא היה צורך לצוות עליהם בהדיא.

וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום: ולמעלה כתיב בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו: וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו:

והנבס"ד לדרוש סמוכין, דהנה רש"י ז"ל עה"פ באלני ממרא כתב וז"ל, הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו עיי"ש, והקשו בעלי התוספות, מדוע הלך אברהם אבינו לשאול עצה על המילה שנצטווה עליה מפי הקב"ה, והלא באברהם נאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך, והיאך יבא להסתפק במצות השי"ת עכ"ק.

והנבס"ד, דאיתא בפרקי דר"א (פרק כ"ט) מובא בתוס' ר"ה (דף י"א.) ד"ה אלא, בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו, מה הוא בעצם היום הזה, בגבורת השמש בחצי היום, ולא עוד אתיא עצם עצם מיום הכפורים, מה להלן וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפורים הוא, שביום כפורים נימול אברהם, וכל שנה ושנה הקב"ה רואה דם הברית של מילה של אברהם אבינו ומכפר על כל עונותינו וכו' עיי"ש.

והקשה בספר בנין דוד פרשת לך (אות פ"ה), דאיך מל אברהם אבינו את עצמו ביוהכ"פ, לפי"מ דאיתא במסכת ראש השנה (דף כ"ט:), יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה (לא בירושלים ולא בגבולין), ואמר רבא מדאורייתא מישרא שרי (דתקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה), ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה, דאמר רבה, הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיעין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ארבע אמות ברה"ר (ובמקדש לא גזרו דאין איסור שבות במקדש), והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה עיי"ש.

והקשה הר"ן (שם) דאמאי אמרינן דמילה דוחה שבת ולא חיישינן שמא יעביר התינוק או האיזמל ארבע אמות ברה"ר, וכן הקשו התוס' במגילה (דף ט:) ד"ה ויעבירונו, ותירץ הר"ן, דבמילה כל העם אינם טרודים רק המוהל, ולכן יזכירו אותו שלא יעביר ד' אמות ברה"ר עיי"ש, ולפי"ז קשה איך נימולו אברהם וכל בני ביתו אתו ביוהכ"פ, כיון דנימולו כולם והיו כולם טרודים, והדרא קושיא הנ"ל דניחוש שמא יעבירונו עיי"ש.

שכל גזירות חכמים רק כפי הבנתם בתורת משה, אלא שגם בכח עצמם יכולים לחדש ולגזור גדרים וסייגים כפי רוחב דעתם ובינתם, ממילא י"ל דגם בדבר המפורש בתורה להיתר יכולים לגזור.

ובהואיל משה פרשת ויקרא (אות ח) הבאנו מה שראיתי בכתבי כ"ק האדמו"ר מצאנז-זוועהיל זצ"ל (פרשת לך שנת תש"ס) לפרש, מה דאיתא במסכת יבמות (דף מ"ג), גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישאל בזמן הזה דווים סחופים ומטורפים ויסורין באים עליהם וכו' עיי"ש, והנה הא דצריכים לומר להם כן, משום שמא יחזרו לסורם בראותם כשנתגיירו באים עליהם כל היסורים האלה, כדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ח), מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורים באים עליהם, ולא הגינו עליהם המצוות שקיימו כשנתגיירו, וע"כ הא דלא הגינו עליהם המצוות והמעש"ט שעשו, משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ולפי"ז יצא לידון בדבר החדש דזה דמקבלין גרים או לא, והיינו משום דחיישינן שמא יחזרו לסורם כשיבא עליהם יסורים, יהא תלוי אי אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא איכא או לא, דאי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ליכא למיחש דלמא יבאו עליהם יסורים כשיקיימו המצוות, וגם שמא יחזרו לסורם, דהוה כספק ספיקא, דמסתברא שלא יבאו עליהם יסורים, ויקבלו שכר מצוותם בהאי עלמא, ומשו"ה שפיר אמרינן דמקבלים גרים, אבל אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולא יגין עליהם המצוות שיקיימו, א"כ מילתא דשכיחא הוא שיבאו עליהם יסורים ושמא יחזרו לסורם, ומשו"ה אין מקבלין גרים עכ"ד.

ובזה יבואר המשך הפסוקים, בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו, וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו, ולכאורה קשה איך נמולו אברהם וכל בני ביתו אתו ביוהכ"פ, כיון דנימולו כולם והיו כולם טרודים ניהוש שמא יעביירו, ולכן אמר הכתוב וירא אליו ה' באלני ממרא, דהקב"ה נגלה אליו בחלקו לפי שנתן לו עצה על המילה, היינו דאברהם היה מסופק אם ימול עצמו ביוהכ"פ כיון דאיכא חשש שמא יעביירו כיון דהכל טרודים, וע"ז אמר לו ממרא דאין לחוש לך, דהטעם דלא אמרינן שמא יעביירו הוא משום דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת, ולא תלוי אי הכל טרודין, ולפי"ז ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומקבלין גרים, ולכן והוא יושב פתח האהל, ואיתא במדרש רבה (פרשה מ"ח-ח) והוא יושב פתח האהל, פתח טוב פתחת לגרים עיי"ש.

(ב) עוי"ל, דהמפ' הקשו דכיון דמילת אאע"ה היתה מילה שלא בזמנה, איך מל את עצמו ביום הכפורים, הלא קיי"ל דדוקא מילה בזמנה דוחה שבת, כדילפינן מהקרא וביום השמיני ימול בשור ערלתו, עיין בשו"ת יודא יעלה חלק יור"ד (סי' תנ"א) עיי"ש.

ובזה מובן סברת הטו"ז דהיכא דההיתר מפורש בתורה אין כח ביד החכמים לאוסרו, והיינו שהרי כל חיובינו לשמוע לגזירת החכמים משום שהם השכילו לפרש ולגלות שכן הוא רצונו יתברך שמו, וממילא דכאשר ההיתר מפורש בתורה הרי חזינן שרצון התורה שדבר זה יהא מותר, ותו אין יכולים חכמים לחדש איסור חדש.

ומעתה מיושב קושיא הנ"ל דמפני מה גזרי שמא יעביירו מהיכי תיתי לחשוש שבעסק המצוה יבוא לידי חטא, דקושיא זו מעיקרא ליתא, שהרי אע"פ דמצוה גוררת מצוה, מ"מ חכמים בגודל דעתם שבאו בסוד ה' השיגו שרצון ה' לאסור בכה"ג, והיינו שהמה ידעו שמדין תורה אין שום קיום מצוה בתקיעת שופר ונטילת לולב בשבת, ונמצא שאין כאן מצוה שתגן בעדו להנצל מן החטא, ולכן שפיר אסרוהו בשבת שמא יבוא לידי מכשול וחטא עכ"ד.

מבואר מזה, דמכח קושייתו במה דגזרינן שמא יעביירו והרי מצוה גוררת מצוה והו"ל להגן שלא יכשל בחטא, ובהכרח דעצם הגזירה זהו רצון התורה, ומהאי טעמא אין יכולין לגזור נגד היתר המפורש בתורה.

אך אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ובאמת אין בסגולת המצוה להגן מלהיכשל בדבר עבירה וכדאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), א"כ לא קשיא כלל מפני מה גזרו שמא יעביירו, דשפיר יש מקום לחוש שבעת טרדו לקיים מצות תקיעת שופר ונטילת לולב יכשל בחטא העברת ד' אמות ברה"ר, שהרי ליכא שכר מצוה בהאי עלמא שיגן בעדו, ולפי"ז אין צורך לומר דכל כח החכמים בגזירותיהן הם רק מפאת שמגלין הצפונות שכך הוא רצון התורה וכנ"ל.

ולפי"ז אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, וי"ל דהמצוה מגינה שלא יבוא לידי חטא וקשה למה גזרו חכמים על תקיעת שופר ונטילת לולב בשבת, ועכצ"ל כמש"כ הבית שערים דהחכמים הבינו וראו שאין כאן מצוה, והיינו כיון דמקור כל גזירת ותקנת חכמים הם בתורה עצמה שהחכמים השכילו לבאר צפונותיה, וממילא במה שמפורש בתורה להיתר אין כח לחכמים לאסור וכדברי הבית שערים הנ"ל דמאתר דמפורש ההיתר אי אפשר לומר שהתורה אוסרתה, ולפי"ז אין כח ביד חכמים לאסור אלא במה שאינו מפורש בתורה להיתר.

משא"כ אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ומעתה אין מקום להקשות למה גזרו שמא יעביירו, דבדין הוא לחוש כן כיון שאין המצוה מגינה שלא יבוא לידי חטא, ומעתה אין הכרח לומר דכל גזירות חכמים הוא מפני שהבינו וראו כן ברמזי התורה, אלא דהחכמים כפי ראות עיניהם בכל דור יכולים לגזור ככל שיחפצו, ומעתה אין הכרח לומר דעל דבר המפורש בתורה להיתר אינם יכולים לגזור, דבהעדר יסוד זה

ושנאפה בע"ש, ותירצתי שם (א"ח), דאף דבכל לחם מותר לאפות לאחר שיקרום פנים המדובקין בתנור, מ"מ בלחם הפנים אסור, מיגו דנעשה לחם לענין קידוש התנור, נעשה לחם לענין אפיה ואסור בשבת, ומשו"ה דוחה שבת, וע"כ מוכח דר"י אית ליה מיגו ואחשביה, אמור מעתה דלמ"ד שני כתובים הבכ"א מלמדין, לחם הפנים דוחה שבת, וע"כ מוכח דס"ל מיגו עכ"ד דברי הבית יצחק.

ולכאורה יש להוכיח כמ"ד דמילה שלב"ז נוהג בין ביום ובין בלילה, דבמסכת קידושין (דף כ"ט) איתא, האב חייב בבנו למולו ולא האם, וילפינן לה מדכתיב גבי מילה וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלהים, ודרשינן אותו ולא אותה, ומכאן דנשים פטורות ממ"ע דמילה, והקשו בתוס' למ"ל קרא, תיפ"ל דבלא"ה פטורין דמצ"ע שהז"ג הוא, דנימול בשמיני ללידתו, ותירצו דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק, לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מ"ע שהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום, וי"ל דאתיא כמ"ד דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש, מוכח מזה דמילה שלב"ז נוהג גם בלילה.

אמנם הפנ"י כתב לתרץ קושית התוס', דהך כללא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג לא שייך אלא במצות הגוף דאי אפשר לקיים על ידי שליח, כגון לולב שופר סוכה ותפילין, משא"כ במצות האב על הבן שאפשר לקיים על ידי שליח נשים חייבות אף דהוי מעשהז"ג, וכיון דמצות מילה אפשר לקיים על ידי שליח, הו"א לומר דגם נשים חייבות אף דהוי מעשהז"ג, ולכן איצטרך קרא דאותו ולא אותה עיי"ש.

[ונכתבו האחרונים בהסבר דבריו, עפימש"כ הכלבו (ס"ו ע"ג) הטעם דפטרה תורה לנשים ממצוהז"ג, מפני שהאשה משועבדת לבעלה והאשה היא לעזר לאיש והוא ימשול בה להנהיגה ולהדריכה בדרכיו ולעשות כל מעשיה על פיו, והיותה על הדרך הזה היא סבה גם כן שהיא פטורה מכל זה, כי אלו היתה טרודה לעשות המצוה בזמנה היה הבעל בלא עזר בימים הם, והיתה הקטטה נופלת בהם, ותסור הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתה עכ"ד, ולפי"ז שפיר מובן סברת הפנ"י דמה"ט אינה פטורה אלא ממצות הגוף דכיון דעליה גופא רמיא החיוב יש לחוש שתמנע מלעשות חובתה לבעלה, משא"כ במצוה דאפשר לקיים ע"י שליח, א"כ שפיר תוכל לעשות חובותיה בבית ולקיים המצוה ע"י שליח, עיין בעט סופר (כלל מ"ט פ"א), ועיין ביד שאול יור"ד (ס"ו רס"א) שכתב כע"ז].

ועיין בשו"ת בית יצחק חיו"ד (ח"א סי' צ"ד אות י') שכתב דבהכרח מש"כ הכלבו זהו רק ע"ד הדרוש, דהרי בכיבוד אב אמרינן במסכת קידושין (דף ל:) דהאשה פטורה מכבוד אביה משום דרשות אחרים עליה, ואמרינן עלה דאם נתגרשה חייבת בכבודו, והיינו דמה שפטורה מכיבוד הוא רק מפאת שעבודה לבעלה, ולכן כסור שעבודה לבעלה חייבת בכיבוד.

ובפשיטות י"ל, לפימש"כ רש"י עה"פ בהמלו את בשר ערלתו, נטל אברהם סכין ואחז בערלתו, ורצה לחתוך והיה מתיירא שהיה זקן, מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו שנאמר וכוות עמו הברית, לו לא נאמר אלא עמו עיי"ש, ולפי"ז אברהם לא מל את עצמו לבדו אלא יחד עם הקב"ה, א"כ הו"ל שנים שעשאוהו דקיי"ל במסכת שבת (דף צ"ג) דשנים שעשו פטורים, דכתיב בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה עיי"ש, וכה ראיתי בשו"ת גנזי יוסף (ס"ו קנ"ב) שכ"כ.

ולכאורה יש להעיר, דבספר פתחי שערים שבת (דף קל"ז) הקשה, דאמאי מילה דוחה שבת הא אפשר למול ע"י שנים, ות"י דכיון דהוה מצוה אמרינן אחשביה והוי כאלו כל אחד עשה מלאכה שלימה עיי"ש, ועיין שו"ת באר יצחק או"ח (ס"ו י"ד ענף ה') שתירץ בזה קושיתו והוא קושית המעיין החכמה ושו"ת שמחת יו"ט (ס"ו נ"ט) ושו"ת עטרת חכמים (ס"ו ד') דאמאי קרבנות דוחה שבת הא אפשר לקיים ע"י שנים, ומתיר כנ"ל דהמצוה מחשיבו למלאכה לכל אחד משניהן עיי"ש, ולפי"ז הדקל"ד דאיך מל אאע"ה את עצמו ביוהכ"פ.

ובשו"ת בית יצחק חאבהע"ז ח"ב (דרוש ב' או"ג) כתב דדבר זה אי אמרינן מיגו ואחשביה שנויה בפלוגתא, דבמסכת מנחות (דף צ"ה) ס"ל לר"י דלחם הפנים דוחה שבת, דס"ל תנור מקדש ואם יאפו מע"ש יפסל בלינה, ור"ש ס"ל אין תנור מקדש, ובספרי ליו"ד ח"א (סוף סי' פ"ה) כתבתי, דבמסכת פסחים (דף ע"ז) ילפינן דקרבנות דוחין שבת, והתוס' (ד"ה שכן) כתבו בשם ריב"א, דלחם הפנים דוחה שבת ילפינן מדכתיב תמיד דמשמע אפילו בשבת, וכתב המהרש"א דמש"כ התוס' דדוחה שבת היינו הקטרת בזיכין, דלחם הפנים גופא לא דחי שבת, והקשה המהרש"א, דא"כ נילוף מלחם הפנים דדוחה שבת בכל דוכתא, ות"י דמה להקטרת בזיכין שכן מתירין הלחם, וזה שייך דוקא אי לחם הפנים גופא לא דחי שבת רק הזיכין, אבל אי לחם הפנים גופיה דוחה שבת, הדקל"ד למ"ל קרא לפסח ותמיד דדחי שבת נילוף מלחם הפנים, והלחם הפנים לא בא להתיר דבר אחר, ועכצ"ל דר' יהודה דס"ל דלחם הפנים נאפית בשבת, כשיטתיה דס"ל במסכת סנהדרין (דף ס"ז) דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין, משום דאורחא דקרא לכתוב ב' מקראות, אע"ג דיכול ללמוד במה מצינו, ולא קשה לדידיה למ"ל קרא מיוחד דפסח דוחה שבת נילוף מלחם הפנים, דאורחא דקרא לכתוב קרא מיוחד.

ובספרי לאו"ח (ס"ו פ"ה או"ב) הקשיתי, דאמאי דוחה שבת שלא יפסול בלינה, הלא בערב שבת יכול לאפותן עד שיקרום פנים המדובקים בתנור, ובמסכת שבת (דף כ.) בתוס' ד"ה איבעיא כתבו, דלענין לחם הפנים לא נקרא לחם שיקדש התנור עד שיקרום כל פנים, א"כ יאפו בע"ש עד שיקרום פנים המדובקין, ולא קידשו התנור לע"ע, ויקח מהתנור, ובשבת בבוקר יניחה בתנור שיתקדש בקרימת כל הפנים, ולא הוי חילול שבת כיון

ואיתא במסכת יבמות (דף ע"ד), א"ל דואג האדומי, עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל אם לאו, מאי טעמא דקאתי מרות המואביה, א"ל אבנר, תנינא, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, אלא מעתה ממזר ולא ממזרת וכו', שאני הכא דמפרש טעמא דקרא, על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם, ופריך, היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים וכו', ומסיק בגמ' הכי תרגומא כל כבודה בת מלך פנימה עיי"ש,

וכתב בספר יושב אהלים פרשת מקץ (דף צ"ט), דאי ס"ל דרשינן טעמא דקרא ידעינן דכל כבודה בת מלך פנימה, דהלא הכא דריש טעמא דקרא על אשר לא קדמו דרכן של אנשים לקדם ואין דרכן של נשים לקדם, ומסיק בגמ' הכי תרגומא כל כבודה בת מלך פנימה עיי"ש, ובספר בנין דוד (אות ח) הביא מש"כ בספר אש דת, דלכן כתיב והוא יושב פתח האהל, לומר דאברהם יושב פתח האהל ולא שרה, דהיתה באהל משום דכל כבודה בת מלך פנימה עיי"ש.

ובזה יבואר סמיכת הפרשיות, בהמלו בשר ערלתו, וקשה איך מל עצמו ביוהכ"פ כיון דהוה מילה שלא בזמנה, אך כיון דהקב"ה עזרו הו"ל כשנים שעשאוהו דפטורים, ולכאורה אכתי קשה דהלא לענין מצוה לא מהני שנים שעשאוהו כיון דהמצוה אחשביה, וע"כ דס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, ולפי"ז ילפינן פטורא דמצות עשה שהז"ג ממצה והקהל, וי"ל דבעשה שאפשר לקיים על ידי שליח נשים חייבות, וע"כ דדרשינן טעמא דקרא, וידעינן דכל כבודה בת מלך פנימה, ולכן והוא יושב פתח האהל ולא שרה ודו"ק.

****

וירא אליו ה' באלני ממרא והוא יושב פתח האהל כחם היום: ואיתא במדרש תנחומא (אות א), **ילמדנו רבנו, כמה ברכות מתפלל אדם בכל יום, כך שנו רבותינו בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה וכו' עיי"ש,** ותמוה שייכות הלכה זו לפסוק הנ"ל.

והנבס"ד, דבספר יד דוד (בפרשתן) מדייק מאי דכתיב והוא יושב פתח האוהל כחום היום, דלכאורה הני סימני למה לי באיזה מקום ובאיזה שעה היה יושב שם, וכתב לבאר, עפ"מ ש"כ רש"י דיום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלומו עיי"ש, ואיתא במסכת פסחים (דף צ"ב), גר שנתגייר בערב פסח, בית שמאי אומרים טובל ואוכל את פסחו לערב, ובית הלל אומרים הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר (וצריך הוזה שלישי ושבועי) עיי"ש, וקיי"ל בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה.

ולפי"ז אי אמרינן דמה שפטורה ממעשהז"ג הוי רק משום דמשועבדת לבעלה, א"כ כמו"כ צ"ל דבנתגרשה או נתארמלה חייבות גם במעשהז"ג, וזה דבר שלא שמענו מעולם, ועכצ"ל דגם היכא דלא שייך טעם זה מ"מ נשים פטורות ממעשהז"ג והיינו משום דלא דרשינן טעמא דקרא עכ"ד, מבוואר מזה דסברת הכלבו תליא אי דרשינן טעמא דקרא או לא, וכ"כ בשו"ת שם אריה או"ח (סי' ב), ובספר חמדת ישראל קונטרס נר מצוה (חלק הלארין אות א').

ומקור הך דינא דנשים פטורות ממצות עשה שהז"ג מהיכא ילפינן לה, מבוואר במסכת קידושין (דף ל"ה), דתליא בפלוגתא, דאי ס"ל דשני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, אז ילפינן ממצה והקהל דנשים חייבות אף דהוי מ"ע שהז"ג, והוי מצה והקהל שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, ורק התם חייבות משא"כ בכה"ת אמרינן דנשים פטורות במ"ע שהז"ג, משא"כ למאן דס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדין ילפינן דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג מדהוקשה כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין מעשהז"ג ונשים פטורות, אף כל מעשהז"ג נשים פטורות עיי"ש.

וכתב בשו"ת נחלת יוסף (סי' כ' אות ט), דדברי הפני"ה הנ"ל דיח לחלק ולומר דהיכא דאפשר לקיים ע"י שליח נשים חייבות אף היכא דהוי עשה שהז"ג, א"ש רק אי ילפינן פטורא דמצות עשה שהז"ג ממצה והקהל ומשום דהוי שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין, משא"כ למ"ד דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין וילפינן דנשים פטורות ממעשהז"ג משום דאיתקש כה"ת כולה לתפילין, וכיון דקיי"ל דאין היקש למחצה ל"ש לחלק ולומר דהיכא דאפשר לקיים המצוה ע"י שליח אמרינן דנשים חייבות, רק אמרינן דאף היכא דאפשר לקיים ע"י שליח נשים פטורות היכא דהוי זמן גרמא עיי"ש, וכעיי"ז כתב האור חדש (ספ"ט) על מה שכתבו התוס' במסכת מגילה (דף כ.) ד"ה דכתיב, דבעשה שיש בו כרת נשים חייבות אף דהוי עשהז"ג דזה תליא מהיכא ילפינן דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא עיי"ש.

מבוואר מזה, דאי ס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, וילפינן דנשים פטורות ממעשהז"ג ממצה והקהל, ולפי"ז י"ל דבעשה שיב"כ או במ"ע שאפשר לקיים ע"י שליח נשים חייבות במעשהז"ג, ולכן צריכין קרא דאותו למעט נשים ממ"ע דמילה, ולפי"ז י"ל דמילה שלא בזמנו אינו נוהג אלא ביום, משא"כ אי ס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדין, והא דנשים פטורות ממעשהז"ג ילפינן מדאיתקש כה"ת לתפילין, ולפי"ז גם במ"ע שיב"כ או באפשר לקיים ע"י שליח אמרינן דנשים פטורות ממעשהז"ג, ולפי"ז מוכח מהא דצריכין קרא דאותו למעט נשים ממילה, משום דמילה שלא בזמנה נוהג בין ביום ובין בלילה.

מצחו (בשעת עבודת היום הפנימית שאינו נכנס לפניו בבגדי זהב) ומרצה, א"ל ר' יהודה הנח לכה"ג ביוהכ"פ שטומאה הותרה לו בציבור (שכולו קרבן ציבור ואינו צריך לרצוי ציף) עיי"ש, והנה הרמב"ם בהל' ביאת מקדש (פ"ד-ה"ח) פסק כר' יהודה דעודהו על מצחו מרצה אין עודהו על מצחו אינו מרצה, והקשה עליו הכס"מ, דהלא הרמב"ם (שם הל' ט"ו) פסק דטומאה דחוייה בציבור, ולפי"ז תקשי עליו קושית ר"ש כה"ג ביוהכ"פ יוכיח, ועיי"ש מה שהביא תירוץ בשם הר"י קורקוס והאריכו בזה האחרונים.

ובספר ערוך לנר עמ"ס סוכה (דף ג:) כתב לתרץ, דהנה התוס' במסכת יומא (שם) הקשו, מה ראייה מייתי ר"ש מכה"ג ביוהכ"פ, דשם אי אפשר הוא להיות על מצחו עיי"ש, אכן י"ל כיון דאמרינן במסכת יבמות (דף מ"ו) בגר שבא לפנינו דסבר ר' יהודה דטובלין אותו ומה בכך, ומפרש שם הטעם דר"י ס"ל או הא או הא סגי עיי"ש, ולפי"ז דס"ל לר"י טבל ולא מל הרי זה גר ע"כ דס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ולכן מתורץ קושית התוס' דלר' יהודה לשיטתו מייתי ראייה מהימנא מכה"ג ביוהכ"פ, דאין לומר דשם אי אפשר דהרי ר' יהודה ע"כ ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, אבל הרמב"ם דפסק בהל' איסורי ביאה (פ"ג) דאינו גר עד שימול ויטבול, וא"כ ע"כ פסק כמ"ד אין דנין אפשר משאי אפשר, ולכן א"ש מאי דפסק אין עודהו על מצחו אינו מרצה, אע"ג דפסק טומאה דחוייה הוא בציבור, דמכ"מ אין ראייה מכה"ג ביוהכ"פ, די"ל דהתם שאני דאי אפשר הוא וכקושית התוס' עכ"ד, וכ"כ בשו"ת הרי בשמים (ת"א ס"י כ"א) עיי"ש, המורם מזה דלמ"ד דנין אפשר משאי אפשר ס"ל טומאה הותרה.

ואיתא במסכת נדרים (דף ל"ה:), איבעיא להו, הני כהני (שמקריבין קרבנות) שלוחי דידן (דבעלי קרבן) הוו, או שלוחי דשמיא, למאי נפקא מינה, למודר הנאה (אם הוא מודר הנאה מהכהן והכהן מקריב קרבנו), אי אמרת שלוחי דידן הוו, הא מהני ליה (שליח לכפר כפרתו ואיהו הדירו שלא יתנה ממנו) ואסור, ואי אמרת שלוחי דשמיא שרי (אע"ג דשרי להו בהאי קרבן למיכל בקדשים אין זה אלא גרמת הנאה בעלמא ושרי), מאי, תא שמע, דתנן, ומקריב עליו קיני זבין וכו', אי אמרת שלוחי דידן קא מהני ליה (אלא מוקדני מקריב עליו קיני זבין וכו' ש"מ דשלוחי דרמנא ניהו), ופריך, וליטעמך, (דשלוחי דשמיא ניהו) ליתני מקריב עליו קרבנות (סתם), אלא (מדלא קתני אלא קיני זבין וכו' ש"מ דשלוחי דידן ניהו ודקשיא לן הא קא מהני ליה), מחוסרי כפרה שאני, דאמר ר' יוחנן, הכל צריכין דעת (כל הקרבנות צריכין שיהו מקריבים בעלים), חוץ ממחוסרי כפרה, שהרי אדם מביא קרבן על בניו ועל בנותיו הקטנים, שנאמר זאת תורה הזב בין גדול ובין קטן (הלכך הואיל ומקריב עליו שלא לדעתו לא מהני ליה דהא לא ידע המודר) עיי"ש.

וכתב הר"ן (ד"ה אלא), דלמסקנת הגמ' מחוסרי כפרה שאני, הכוונה דאפשר לפשוט לאידך גיסא, דכיון דתנן במתני' מחוסרי כפרה בלחוד דאין צריכין דעת משמע דוקא הני דאין צריכין דעת מותר, משא"כ שאר קרבנות הצריכין דעת אסור דשלוחי דידן ניהו עיי"ש.

נמצא שהיה אברהם ביום שלישי למילתו עדיין טמא טומאת מת, דכל הפורש מן הערלה כאלו פורש מקבר, ועיין בזה"ק (בפרשתו), דכל מי שהיה טעון טבילה היה אברהם טבלו, ומי שהיה צריך הזאה שלישי ושביעי היה אברהם מזה עליו, הרי שהיה לו מי חטאת ואפר פרה.

ואיתא בספר מנחה בלולה ועוד כמה ספרים, דהמלאכים באו לאברהם בערב פסח, וא"כ לכאורה לא היה אפשר לו להקריב קרבן פסח במועדו, שהרי היה עדיין טמא טומאת מת, אך במסכת פסחים (דף ס"ו:) דרשו על הפסוק פרשת בהעלותך (פרשה ט"ו), איש איש כי יהיה טמא לנפש וגו', איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחין לפסח שני, ומצינו במדרש תנחומא פרשת וירא (אות ב') על הפסוק בפרשת לך (פרשה י"ז-כ"ו) עה"פ וימלא אברהם יליד ביתו, דהיינו ישמעאל, ומקנת כספו זהו אליעזר, נמצא שהיו שלשה נמולים ודיניהם כציבור, ושפיר עשו הפסח בזמנו.

ובזה נמלטנו מקושיא עצומה, דאברהם שהיה טמא טומאת מת איך נגלה עליו השכינה, הרי טמא מת צריך שילוח חוץ למחנה שכינה והוא מצות עשה בתורה, ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ג:) טמא יושב תחת האילן וטהור עומד טמא, טמא עומד תחת האילן וטהור יושב טהור, ואם ישב הטמא הטהור טמא עיי"ש, וא"כ כיון שהיה אברהם אבינו יושב בפתח האוהל, הוה ליה טמא יושב וקשה כנ"ל איך הותרה לשכינה לבקרו.

אמנם לענ"ד יתכן, דאיתא במסכת יומא (דף ט"ו), אמר רב נחמן טומאה הותרה בציבור, פ"י דכשעושין פסח הבא בטומאה טומאה בטל ונעשה כהיתר, וגדולה מזו איתא במסכת פסחים (דף צ"ה:) אמר רב יוסף, דחקו טמאי מתים ונכנסו להיכל בפסח הבא בטומאה, ופשט רבא להיתר, דאין חייבין על ביאת מקדש דהיכל עיי"ש באר היטב דאין טמאי מתים ושאר טומאות משתלחים, וכיון שהוכחנו שהיו שם שלשה נמולים ודיניהם כציבור, הרי הותרה טומאתם להקריב קרבן פסח במועדו, ושוב היה אפשר שיתגלה אליו השכינה.

ולכן אתי שפיר מה דכתיב וירא אליו ה' כחום היום, והיינו בשעה שישית כמבואר בבראשית רבה (פרשה מ"ח-ה), ולכאורה קשה למה לא בא לפני זה, אך להנ"ל ניחא, דבאמת היה לאברהם דין טמא מת שמשתלח חוץ למחנה שכינה, אבל כיון שהגיע סוף שעה שישית דהיינו חצות שהוא זמן שחיטת הפסח, והותרה טומאתו מכת הדין של טומאה הותרה בציבור, דוקא אז היה אפשר שיתגלה אליו השכינה עכ"ד היד דוד.

ואיתא במסכת יומא (דף ט"ו), ציץ בין שישנו על מצחו (של כהן גדול כשאריתו טומאה על הקרבן) בין שאינו על מצחו מרצה, דברי ר' שמעון, ר' יהודה אומר עודהו על מצחו מרצה, אין עודהו על מצחו אינו מרצה, א"ל ר"ש כה"ג ביוהכ"פ יוכיח, שאין עודהו על

אבל הגמ' במסכת נדרים קאי להמ"ד תפלות כנגד תמידין תקנום, והו"ל בכלל מצי עביד, ולכן שפיר איבעיא ליה אי הוה שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא עיי"ש, וכ"כ בספרו חכמת התורה פ' לך (דף שכ"ז), עיי"ש, והיוצא לנו מזה דאי ס"ל תפלות כנגד תמידין תקנום, אז י"ל דכהנים הוה שלוחי דידן, משא"כ אי ס"ל תפלות אבות תקנום, אז י"ל דכהנים הוה שלוחי דרחמנא.

והנה י"ל דהך פלוגתא אי תפלות אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום, תליא בפלוגתא הראשונים אי מצות תפלה הוא מן התורה או מדרבנן, דאיתא במסכת ברכות (דף כ"ג), איתמר, ר' יוסי ברבי חנינא אמר תפילות אבות תקנום, ר' יהושע בן לוי אמר תפילות כנגד תמידין תקנום, תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי. תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא, אברהם תקן תפילת שחרית, שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפילה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל, יצחק תקן תפילת מנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפילה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, יעקב תקן תפילת ערבית, שנאמר ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפילה וכו', ותניא כוותיה דריב"ל, מפני מה אמרו תפילת השחר עד חצות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות וכו', ומפני מה אמרו תפילת המנחה עד הערב, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב וכו', ומפני מה אמרו תפילת הערב אין לה קבע, שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה וכו' עיי"ש. הרי דמאן דס"ל דאבות תקנום יליף לה מקראי, ולפי"ז דס"ל דתפילה הוא מה"ת, ומאן דס"ל כנגד תמידין תקנום, ולא יליף לה מקראי ס"ל דתפילה הוי מדרבנן, ולכן לא הביא שום ראיה מקרא ודו"ק.

ואיתא במסכת ברכות (דף כ"ח), רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה, רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה עיי"ש, ובספר ישמח משה (בפרשתן) כתב, דלא נתבאר לא בבבלי ולא בירושלמי סברת פלוגתתם עיי"ש.

וכתב השפע חיים זצ"ל בגליון ישראל סבא (גליון ק"א), די"ל דפליגי בהא דאיתא במסכת שבת (דף י'), רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והוא סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד עיי"ש, דרבא ס"ל שאין ראוי להאריך בתפלה כיון שבכך מתבטל מתלמוד תורה, ורב המנונא סבר דשפיר רשאי לבטל מלימוד תורה כדי להאריך בתפלה, וי"ל דבהך סברות תליא אי צריך להתפלל י"ח ברכות או מעין י"ח, דר' יהושע ס"ל דאין רשאי להאריך הרבה בתפלה דעדיף שבאותו הזמן יעסוק בלימוד התורה, ור"ג סבר דשפיר אפשר להאריך בתפלה אע"ג דעל ידי כן יתבטל מלימוד תורה ולכן ס"ל דמתפלל י"ח עכ"ד.

ובסוגיין לקמן (דף ל"ז) מבואר דהא דס"ל לריו"ח הכל צריכין דעת חוץ ממחוסרי כפרה שהרי אדם מביא קרבן על בניו ועל בנותיו הקטנים, תלוי בהא דדנין אפשר משאי אפשר עיי"ש בר"ן (ד"ה אלא מנחה), דריו"ח ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, וכמו שמביא אדם על בניו ובנותיו הקטנים, כמו כן בכל מחוסרי כפרה, הגם שאפשר לדחות ולומר דגבי בניו אי אפשר בענין אחר, משא"כ בכל מחוסרי כפרה אפשר לדעת בעלים, ס"ל לריו"ח דדנין אפשר משאי אפשר, וא"כ שפיר י"ל דהא דתנן ומקריב עליו היינו טעמא דבמחוסרי כפרה אינו צריך דעת, משא"כ בשאר קרבנות אסור דכהנים הוי שלוחי דידן, אבל אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר, אז אפילו מחוסרי כפרה צריכין דעת, והא דתנן ומקריב עליו קיני זבין וכו' כל שכן שאר קרבנות, וא"כ צריך לומר דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, ועיין בספר כסף נבחר פרשת יתרו (ד"ה ועיין בר"ן).

ואיתא במסכת קידושין (דף כ"ג), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרבת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, והקשו התוס' (ד"ה דאמר), דבמסכת נדרים (דף ל"ה) מיבעיא ליה להגמ' אי כהני שלוחי דידן נינהו או שלוחי דרחמנא, ולא איפשטא האיבעיא, ולמה לא פשטוה מהא דר"ה בריה דרב יהושע עכ"ק.

ובספר בנין שלמה על הרמב"ם הל' תפלה (פ"א-ה"א) כתב לתרין קושית התוס' הנ"ל, דהנה במסכת קידושין (ס) פריך הגמרא על ר"ה בריה דרב יהושע, ולא, הא עבדא דאיהו לא מצי מקבל גיטיה ושליח מצי משוי, ומשני, ולא היא, ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל (שיהי הן עובדים את העבודה), עבד שייך בגיטין, דתניא, נראין הדברים שהעבד מקבל גיטו של חבירו מיד רבו של חבירו (אם אינו מקבל גיטו משום דלא יצא הגט מרשות רבו מקבל הוא גט לחברו שאינו עבדו של רבו אלא של איש אחר דהא יצא הגט לרשות שאינו שלו), אבל לא מיד רבו שלו (אם היה שניהם של איש אחד) עיי"ש.

הרי מזה דאם שייך במקצת אותו דבר הו"ל בגדר מצי עבד דמצי משוי שליח, ולפי"ז למ"ד תפלות כנגד תמידין תקנום, א"כ ישראל נמי איתנייהו בתורת קרבנות דהרי רמיא עליה חובת תפלה, וא"כ י"ל דמשו"ה כהני הוי שלוחי דידן כיון דכל ישראל נחשבו בגדר איתנייהו במקצת תורת קרבנות משום תפלות כנגד תמידין תקנום והו"ל התפלה כעין עבודה, ועיין בטו"ז או"ח (סי' ק"כ סק"א) דלחד פירושא ואשי ישראל הכוונה על התפילות, דתפילה דהוא נגד הקרבנות נקרא אשי ישראל, הרי שהתפלה בגדר עבודת קרבנות, ומשו"ה שפיר י"ל דכהנים הוי שלוחי דידן.

ובזה מתורץ קו' התוס', די"ל דר"ה בריה דרב יהושע ס"ל דתפלות כנגד אבות תקנום, ולכן לדידיה העבודה הו"ל בכלל מידי דלא מצי עביד, וע"כ ס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא,

וי"ל דגם זה תליא אי מצות תפלה הוא מה"ת או מדרבנן, דהנה לימוד תורה ודאי הוא מצוה מה"ת כמפורש בכמה קראי, ולפי"ז אי ס"ל דתפלה הוא מ"ע מה"ת, וא"כ בין אם יעסוק בתורה או יתפלל מקיים מצוה מה"ת, ולפי"ז י"ל דשפיר ראוי להאריך בה ולהתפלל י"ח ברכות, משא"כ אי ס"ל דמצות תפלה הוא מדרבנן, א"כ דיו בכך שיתפלל מעין י"ח ברכות, ועדיף לקצר בתפלה שהוא מדרבנן כדי לעסוק בתורה דהוה מצוה מה"ת.

ומעתה יבואר שאלת המדרש, דכיון דאמר הכתוב וירא אליו ה' באלני ממרא וגו' כחום היום שהוא שעה שישיית, והטעם דהקב"ה בא בשעה שישיית משום דאז הזמן של שחיטת קרבן פסח, והותרה טומאתו משום טומאה הותרה בציבור, וס"ל דנין אפשר משאי אפשר, וס"ל דכהנים הוי שלוחי דידן, וס"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום, וס"ל דתפלה הוא מדרבנן, ולכן שואל כמה ברכות מתפלל בכל יום, דלמא עדיף לקצר בתפלה ולהתפלל רק מעין י"ח, וע"ז השיב המדרש דאיכא עוד טעם לומר י"ח ברכות כנגד י"ח ציווים שבמשכן וכו' עיי"ש ודו"ק.

****

וירא אליו ה' באלני ממרא והוא יושב פתח האהל כחם היום: ואיתא במד"ר (מ"ח-ה) **והוא יושב פתח האהל, פתח טוב פתחת לעוברים ושבים, פתח טוב פתחת לגרים.**

והנבס"ד, דהנה רשיז"ל כתב עה"פ באלני ממרא וז"ל, הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו עכ"ל, והקשו המפ', דהיאך יתכן לומר דאברהם אבינו יטול עצה אם לקיים מצות בוראו אם לאו, והא צדיק גדול היה ועמד בעשרה נסיונות.

והנבס"ד, עפ"מש"כ בספר חיי אדם (כלל ס"ח אות ז) וז"ל, מצוה בו יותר מבשלוחו, צריך עיון, אם הוא יעשה המצוה לא יהיה מהודר כל כך, כגון שרוצה לכתוב לו ספר תורה ואין מכתבו מהודרה, ואם ישכור סופר יהיה מהודר איזה עדיף עכ"ל, ולפי"ז י"ל דספיקו של אברהם אבינו לא היתה אם לקיים מצות מילה, רק אברהם אבינו היה מסופק היאך לקיים המצוה, אם הוא ימול את עצמו משום מצוה בו יותר מבשלוחו, או שמא יקיים המצוה בהידור יותר ויקיים מצות מילה על ידי שם בן נח (עין בילקוט פרשת לך את פ) שהוא כהן לא-ל עליון, וממרא נתן לו עצה שיקיים מצות מילה בעצמו.

והאחרונים דנו אם הא דאמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו אי הוי מדאורייתא או רק מדרבנן, דבמסכת קידושין (דף מ"א), כתבו

המפרשים דלכן אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי עיי"ש ברש"י ובר"ן והר"ע מברטנורה, ולפי טעם זה בודאי לא הוי אלא מדרבנן, ובספר חתן סופר על סדר עבודת היום (מ"ח) שער הטוטפות וקדימת וחיבוב המצוה (ריש פרק י"א) כתב דזה דאמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו לא ילפינן מקרא רק מסברא בעלמא עיי"ש, ועיין בשדי חמד כללים מערכת מ' (כלל קצ"ו) שהאריך בזה, וכן בדברי חכמים (ס"ה מ"ג), והביא שם מש"כ הנצי"ב בספרו העמק שאלה בפרשת וזאת הברכה (שאלתא קס"ט אות א'), דהא מילתא מדאורייתא היא וכו', וכתב ע"ז השד"ח, ובהרמנותיה דמר אמינא דאין לנו הכרח דד"ז הוא מדאורייתא ומזקנים אתבונן רבנן קדישי הנ"ל דנקטי דהוא רק מדרבנן וכדבריהם נראה עיקר עיי"ש.

ובשו"ת דברי יציב חחו"מ (ס"ה צ"ז אות ה) כתב דספיקו של החיי אדם הנ"ל, תליא כמה שדנו הפוסקים אי מצוה בו יותר מבשלוחו הוא מן התורה, או רק זהירות בעלמא מדרבנן, עיין בשד"י חמד (ח"ט דברי חכמים ס"ה מ"ג), דאם זה רק זהירות מדרבנן, אז י"ל דהידור מצוה שמקורו מדאורייתא כדכתיב זה אלי ואנוהו (עין בספר שד"י חמד כללים (מערכת ז' כלל י"ב), זה עדיף משיעשה המצוה בעצמו, משא"כ אי מצוה בו יותר מבשלוחו הוא מה"ת, אז י"ל דעדיף אם הוא יעשה המצוה בעצמו אף במקום הידור עיי"ש.

ולכאורה יש להוכיח דמצוה בו יותר מבשלוחו הוא מה"ת, דאיתא במסכת קידושין (דף ב'), ר' שמעון אומר מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כתב כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזור אחר אשה ואין דרכה של אשה לחזר אחר איש, משל לאדם שאבדה לו אבידה (אחת מצלעותיו) מי חוזר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו עיי"ש, ובספר ברית שלום (דף קל"ט) הביא דברי הגמ' הנ"ל וכתב וז"ל, אמרו בקידושין האישי מקדש בו ובשלוחו ומוקי לה בגמרא משום מצוה בו יותר מבשלוחו, היינו משום דכתיב כי יקח דמשמע בעצמו ולא על ידי שליח עכ"ל עיי"ש, אך בשפע חיים על נישואין (ס"ה נ"ט אות ד) כתב די"ל דלכן כתיב כי יקח, משום דהאישי מצוה על מצות פו"ר ולא האשה עיי"ש.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה), האישי מצוה על פו"ר אבל לא האשה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ואמרינן בגמרא מנא הני מילי (דנשים אינן מצוין), אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון אמר קרא ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, אדרבה וכבשוה תרתי משמע, אמר רב נחמן בר' יצחק וכבשה כתיב עיי"ש, וכתב הנוב"י בספרו דורש לציון (סוף דרוש י"א) דזה תליא אי אמרינן יש אם למקרא או למסורת, דלמ"ד יש אם למסורת אז נשים פטורות משום וכבשה כתיב, משא"כ למ"ד יש אם למקרא אז נשים חייבות בפו"ר, דהא קרינן וכבשוה והקרי תרתי משמע עיי"ש וכו"כ בחידושי הגרשוני (סוף פרק וישב),

ולכאורה יש להוכיח דמקבלין גרים, דהנה רש"י (ע"פ בראשית ברא (ג)) כתב, א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעצמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו עכ"ד.

וכתב בספר מתת י-ה (פ' לך) לבטל טענת לסטים אתם, דאיתא במסכת נדרים (דף מ"ה:), השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין ליכנס לחצר (בחצר של שניהן דכל חד אסור בדריסת הרגל של חבירו וקא סבר אין ברירה דאימור האי לחלק חבירו עייל והאי לחלק חבירו עייל), ר' אליעזר בן יעקב אומר, זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו (דקסבר יש ברירה), היה אחד מן השוק מודר באחד מהם (מן השותפים) הנאה, לא יכנס לחצר, ר' אליעזר בן יעקב אומר, יכול לומר לו לתוך של חבירך אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך עיי"ש, וכיון שאנו מקבלין גרים א"כ יכולין לומר בחלק של גרים אנו זוכין ובטל טענת לסטים אתם עיי"ש, ומוכח מזה דמקבלין גרים.

אך לפימש"כ בהגש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפח"ס) דטענת העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו ליכא טענה של לסטים אתם עיי"ש, לפי"ז י"ל דאין מקבלין גרים.

ואיתא במסכת בבא בתרא (דף ק"ט:), דבנות צלפחד היו מסופקין בזה אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או לא, אם מה דכתיב ונתתי אותה לכם מורשה, הפי' דהוא ירושה להם מאבותיהם, או מורישין ואינם יורשין ואינה מוחזקת, עיי"ש. והקשה בס' צידה לדרך דלכאורה מה ספק יש בזה, דהרי מוכרח דהפי' של מורשה הוא דירושה היא להם דהא כתיב תורה צוה לנו משה מורשה וגו', ושם ודאי לא שייך לפרש מורישין ואינם יורשין וא"כ ע"כ דפי' מורשה היינו ירושה, ותירץ דשם דרשינן אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, ולכן אין ראייה משם.

וכתב בס' בגדי אהרן פ' בראשית (דף י"ד מדפח"ס) דזה שייך רק למ"ד יש אם למקרא, ואולינן בתר הקרי ולכן י"ל אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, אבל אי אמרינן יש אם למסורת א"כ ע"כ דפי' תיבת מורשה הוא דירושה היא להם, ושפיר מוכח דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, וכ"כ במשען המים עה"ת (פ' אמור), ולפי"ז נמצא דאי ס"ל יש אם למקרא אין לנו ראייה דארץ ישראל מוחזקת כיון דיש לפרש לשון מורישין ואינם יורשין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת מוכרח דארץ ישראל מוחזקת דע"כ פי' מורשה הוא ירושה, כדחזינן בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דכיון דאמר הכתוב וירא אליו ה' באלני ממרא, והטעם דנגלה אליו הקב"ה משום שאמר לאברהם דימול את עצמו משום דמצוה בו יותר מבשלוחו הוא מה"ת ועדיף מהידור מצוה, וילפינן לה מדכתיב כי יקח, ולפי"ז גם האשה מצווה בפו"ר, וס"ל יש אם למקרא, וארץ ישראל אינה מוחזקת, והטעם דליכא טענת לסטים אתם משום דמקבלין גרים, ולכן והוא יושב פתח האהל, פתח טוב פתחת לגרים ודו"ק.

ב) עוי"ל, דהנה התוס' במסכת ר"ה (דף י"א:) ד"ה אלא הביאו מש"כ במדרש תנחומא בפרשתן (ס"ט) שאברהם אבינו נימול ביום ט"ו ניסן, דאמרינן שהמלאך סרט לו סריטה בכותל דלשנה אחרונה כעת חיה וגו' ובט"ו בניסן נאמר ובו ביום נימול עיי"ש, וכן איתא במדרש שכל טוב (פרשת לך) כתיב הכא בעצם היום הזה נמול אברהם, וכתיב ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים, דבפסח נימול אברהם עיי"ש, וכ"כ הרמב"ן עה"פ בעצם היום הזה עיי"ש.

ובסדר עולם רבה (פ"א) כתב, דאברהם אבינו נולד שנת תקמ"ח, וכתיב ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו, הרי שנימול בשנת ב' אלפים מ"ז, כמבואר בסדר הדורות (שנת ב' אלפים מ"ז), שהיתה שנה י"ד במחזור ק"ח, שסימנה היה גכ"ז, שנה מעוברת, ונמצא דחל אז יום ט"ו בניסן בשבת.

ותבת גמא להפמ"ג (פ' תוריע) עה"פ וביום השמיני ימול בשר ערלתו, הביא מה דאיתא בשבת (קל"ה) מילה דברי הכל דוחה שבת מנלן וכו', אמר קרא ביום, ביום אפילו בשבת עיי"ש, והקשה הפמ"ג, דהגם דשבת דחוייה היא אצל מילה, לכאורה היה עדיף שאשה תמול בשבת ולא איש למ"ד בע"ז (דף כ"ז:) דאשה כשרה למול עיי"ש, ועיין ביור"ד (ס' וס"ד סעיף א) וברמ"א, לפי שבאיש יש בו בשבת עשה ולא תעשה, וצריך הכתוב להורות דמילה דוחה שבת, משא"כ באשה שיש לה בשבת רק לא תעשה, כיון דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג, וקיי"ל עשה דוחה ל"ת, וא"כ היכא דאפשר, עדיף שתמול האשה בשבת ולא האיש, ויבא עשה דמילה וידחה הל"ת דשבת עכ"ק.

ולכאורה יש לתרץ, דבפרשת משפטים (פרשה כ"ג-י"ג) עה"פ ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וגו', כתב רש"י ז"ל, לעשות כל מצות עשה באזהרה, שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו עכ"ל, וכתב שם החזקוני ובשפתי חכמים, דלכן אמרינן בכל מקום דעשה דוחה לא תעשה, לפי שכל עשה יש בו ג"כ לא תעשה וא"כ הוה ליה תרתי, עשה ולא תעשה, משום הכי דוחה את לא תעשה גרידא עיי"ש, ורש"י"ל בפרשת ראה (פרשה י"א-א) עה"פ את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות וגו' כתב וז"ל, ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא אלא שאין לוקין על השמר של עשה עכ"ל, וכ"כ הרמב"ן (פרשת משפטים) דהוי לאו שבכללות, דאל"כ היה לוקין על כל עשה שבתורה עיי"ש.

ובספרי (פרשת מטות) איתא, ר' עקיבא אומר, כל היוצא מפיו יעשה ואשה כי תדור נדר, מקיש אשה לאיש, מה איש עובר בכל יחל ובל תאחר, כך אשה עובר בכל יחל ובל תאחר עיי"ש, והנה בל תאחר הוי לאו שאין בו מעשה וליכא מלקות, ולפי"ז שמע מינה גם מכאן דאשה חייבות באיסור גרידא.

ולפי"ז כתב בספר שערי ציון (שער ד' אות ב'), דזה אי נשים חייבות באיסור גרידא או לא, תליא אי אמרינן שני כתובים הבאים כאחד מלמדין או אין מלמדין, דאי אמרינן דאין מלמדין ליכא למילף לכל מקום מתוס' עינוי דיוהכ"פ דחייבות אף באיסור גרידא, משום דתוס' עינוי ובל תאחר הוי שני כתובים ואין מלמדין, משא"כ אי ס"ל דשני כתובים מלמדין שפיר ילפינן מתוס' עינוי ובל תאחר דנשים חייבות אף באיסורא גרידא עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל שני כתובים הבאים כאחד מלמדין, ילפינן מתוס' עינוי ובל תאחר דנשים חייבות אף באיסורא גרידא, ונשים חייבות בלאו דתשמרו, וגם גבי נשים אמרינן עשה דוחה לא תעשה, משא"כ אי ס"ל דשני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, אמרינן דנשים פטורות באיסורא גרידא, ופטורות מלאו דתשמרו, וי"ל דגבי נשים לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה.

והמפ' הקשו דהיאך מל אברהם את עצמו ביו"ט של פסח, הלא מילתו היתה שלא בזמנה, וקיי"ל דמילה שלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את יו"ט, ובשו"ת מהרי"א (ח"א סי' רנ"ג) כתב לתרץ, דכיון שנצטוו בו ביום על המילה, א"כ לדידיה הו"ל זמנו ושפיר היה מותר למול את עצמו עכ"ד.

ולפי"ז י"ל דאברהם אבינו היה מסופק באיזה אופן ימול את עצמו, כיון דיו"ט ראשון חל אז בשבת, די"ל דעדיף שימול בעצמו דהרי מילה בזמנה דוחה שבת ומצוה בו יותר מבשלוחו, או דילמא עדיף טפי שאשתו שרה תמול אותו, וכקושיית הפמ"ג הנ"ל דכיון דגבי אשה ליכא עשה דשבתית שבת א"כ י"ל עשה דוחה ל"ת, ולא יצטרך לסמוך ולומר דמילה דוחה שבת, ובא ממרא ופשט לו ספיקתו דצריך למול בעצמו ולא על ידי אשתו, דגבי נשים לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, וזהו מה שנתן לו עצה על המילה, דאברהם אבינו סבר שעדיף להיות נימול על ידי שרה, והשיאו דאי אפשר שימול על ידי אשתו.

והמפרשים כתבו דזה אי קבלת גרים מעליותא או גריעותא תליא בהא, דאיתא במסכת סוטה (דף ל"ח:), תנו רבנן, כיצד כתבו ישראל את התורה (על המזבח בהר עיבל), ר' יהודה אומר על גבי אבנים כתובה, שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו', ואחר כך סדו אותן בסיד, אמר ליה רבי שמעון לדברייך האיך למדו אומות העולם של אותו הזמן תורה

ועיין בספר טו"א עמ"ס ר"ה (דף י"ז) שכתב, דלהרשב"א דס"ל דבכל מצות עשה איכא לאו דבל תגרע, הא דאין לוקין על מצות עשה משום דהוי לאו שאב"מ עיי"ש, ועיין בספר שו"ת שואל ומשיב מהדו"ג (ח"ב סי' ד') שכתב דהוי כמו להנל"ע דבאם יקיים העשה שבו טוב ליכא לאו עיי"ש.

והנה המהרי"ט במסכת קידושין (דף ל"ד:) הקשה על קושית הר"י דבמעקה אין נשים מוזהרות והאיכא לאו, וז"ל, וא"ת אבידה ושילוח הקן לאו הניתק לעשה הוא ואין לוקין, ומצות לא תעשה נפקא ליה לקמן מאיש או אשה אשר יעשו מכל חטאת האדם, והני לא מקרי חטאת שנתקן לעשה, וי"ל דמעקה אית ביה לאו גמור ולוקין עליה לכך הוצרך הר"י לתרץ וכו' עיי"ש.

והוכיחו האחרונים עיין בספר שו"ת בית יצחק (חיו"ד ח"א סי' פ"ה אות א') דהמהרי"ט ס"ל דבלאו שאין לוקין עליו י"ל דנשים אין מוזהרות עליה עיי"ש, ועיין בפרמ"ג בפתיחה כוללת (ח"ב אות י"ב) שכתב דנשים פטורות מלאו שאב"מ דבקרא כתיב אשר יעשו, וכן משמע מלשון רש"י במסכת קידושין (דף ל"ה:) דדוקא בעונש מלקות השוה הכתוב אשה לאיש עיי"ש, וכ"מ ברש"י מסכת חולין (דף קל"א:) ד"ה עבדים עיי"ש, ועיין בספר מנחת חינוך (מצוה ח"ה), ולפי"ז נשים פטורות על לאו דתשמרו.

ולפי"ז כתב מו"ר בספר שו"ת בנין צבי (ח"א סי' נ"ז אות ד') לחדש דבנשים לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה, לפי"ד החזקוני הנ"ל דעשה דוחה לא תעשה הוא מטעם דבכל עשה איכא גם הלא תעשה דתשמרו, וכיון דאין לוקין על לאו דתשמרו, נשים פטורות מלאו דתשמרו, ושוב לא אמרינן גבי נשים עשה דוחה לא תעשה, עיי"ש שמיישב בזה כמה קושיות, ועיין בשו"ת מקדשי השם (ח"א סי' י"ב).

אך י"ל, דאיתא בסוכה (דף כ"ח:), האזרח (בפרשת אחרי פרשה ט"ז-כ"ט כתיב והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם) לרבות את הנשים האזרחיות שחייבות בעינוי, ופריך הגמ', למ"ל קרא, מדרב יהודה אמר רב נפקא, דאמר רב יהודה אמר רב וכן תנא דבי ר' ישמעאל, אמר קרא איש או אשה השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ומשני, לא נצרכא אלא לתוספת עינוי (שהצריך הכתוב להתחיל ולהתענות מבעוד יום), סד"א הואיל ומיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ומאזהרה (דכתיב בעינוי בעצם היום הזה על עצמו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על תוספת עינוי ומאזהרה נמי אימעוט ביומא דף פ"א:), לא נתחייבו נשים כלל קמ"ל עיי"ש. חזינן דנשים חייבות בתוס' עינוי ביום הכיפורים, אף דהוי רק לאו הבא מכלל עשה וליכא מלקות.

ולפי"ז כתב בספר שו"ת בית יצחק (שם) דילפינן מזה לכל מקום דנשים מוזהרות אף באיסור גרידא עיי"ש, ולפי"ז י"ל דנשים חייבות על לאו דתשמרו, ולפי"ז י"ל דגם גבי נשים אמרינן עשה דוחה לא תעשה.

וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום: וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה: ואיתא במד"ר וירא (פרשה מ"ח אות ט'), והנה שלשה אנשים, א"ר לוי, אחד נדמה לו בדמות סדקי (מוכר פת) והשני בדמות נווטי (מנהיג הספינה והשלישי בדמות ערבי (סוחר מדברי) עיי"ש.

ונבס"ד לפרש ההמשך, דבספר ייטב לב (פרשת לך) הביא מש"כ המפ' לתרץ בהא דאחז"ל במסכת יומא (דף כ"ח:) דקיים אברהם אבינו כל התורה עד שלא ניתנה, א"כ מפני מה לא מל את עצמו טרם שנצטווה, ותירצו דשאני מילה שאי אפשר לקיימו רק פעם אחת, ולכן כיון דגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, נמצא דאם היה מל עצמו לפני הציווי לא היה יכול שוב לקיים מצוה זו באופן של מצווה ועושה, ולכן המתין אברהם עד שיצונו הקב"ה למען יהא מצווה ועושה עכ"ד, וכתב הייטב לב דדבר זה תליא בפלוגתת הפוסקים הנ"ל אם זריזות המצוה עדיף או דקיום מצוה מן המובחר עדיף, והכריע אברהם אבינו דקיום המצוה באופן מובחר עדיף טפי מזריזין מקדימין למצוה, ולכן המתין למול את עצמו כדי לקיים מצוה מן המובחר עיי"ש.

והנה הפוסקים דנו אם מותר להשהות את המצוה כדי שיוכל לעשותה אח"כ ביותר הידור ומן המובחר, דבספר חסידים (ס"ח תתע"ח) כתב וז"ל, כתיב (תהלים קי"ט) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך, לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה זה א-לי ואנוהו התנאה לפניו במצות כגון טלית נאה וספר תורה נאה, שלא יאמר אדם כיון שיש לי טלית לקנות אמתין עד שיבוא לידי טלית יפה מאוד, אלא יקנה מיד טלית אעפ"י שאינו יפה כל כך, וכן עיר שאין בה ספר תורה ויש שם סופר שיודע בדיוקא לכתוב אבל אינו יודע לכתוב כל כך יפה כמו סופר אחר שלא יבא כל כך בקרוב זמן, מוטב שיכתוב אותו המצוי מיד אעפ"י שאינו כותב יפה, כי על זה נאמר חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך עכ"ל.

ובשו"ע אור"ח (ריש ס"ח) כתב הרמ"א, מי שיש בידו תפילין ואין לו טלית לא ימתין עד שיגיע לידו טלית, וכתב המגן אברהם דכ"ה ביבמות (ל"ט) כל שהווי מצוה לא משהינן אעפ"י שי"ל שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המובחר עיי"ש, ומשמע דאפילו זמן מועט לא ידחה המצוה כלל, והקשו המפ' ממש"כ הרמ"א (ס"ח תכ"ז ס"ב) דאם חל מוצאי שבת עד י" בחודש ימתינו לקדש הלבנה במוצאי שבת, משא"כ לאחר כך לא ידחו המצוה דמשום מצוה מן המובחר אין לדחות המצוה עיי"ש, ולכאורה הנך פסקי סתראי נינהו הך דקידוש הלבנה והא דתפילין, ובארצות החיים (ס"ח כ"ח) כתב דיש לחלק בין הא דקידוש לבנה דהוי מצוה חדא שעל ידי שידחה המצוה יעשנה לאותו מצוה עצמה בהידור טפי, ולכן פסק הרמ"א דיוכל להמתין זמן מועט, משא"כ לגבי ציצית ותפילין דהם ב' מצוות, בכה"ג אע"ג דיותר מובחר להקדים ציצית לתפילין, מ"מ כשאנו בפניו אין לדחות מצות תפילין כלל.

(העתיקות תורה הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבוא וללמדה כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה), אמר לו בינה יתירה נתן בהם הקב"ה ושיגרו נוטירין שלהן (סופרים שלהם) וקילפו את הסיד והשיאוהו (והעתיקו כלומר נטלוה משם ע"י העתקה), ועל דבר זה נחתם דינם לבאר שחת שהיו להם ללמוד ולא למדו וכו', ר"ש אומר, ע"ג סיד כתבוהו וכתבו להן למטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו', הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן עיי"ש.

וי"ל דרבי שמעון ס"ל דנצטוו לכתוב התורה ע"ג הסיד כדי שיהא כל התורה גלוי גם לפני הגוים כדי שילמדו ויתגיירו, משום דאיכא מעלה בקבלת גרים, ורבי יהודה ס"ל דקבלת גרים לאו מעליותא הוא, ולכן נצטוו לכתוב ע"ג האבנים ואח"כ לסוד ע"ז סיד, כדי שהתורה לא יהא גלוי לעין כל כך, ורק כדי שלא יהא להם פתחון פה כי אינם אשמים, לכך נתן בהם הקב"ה בינה וכו' עכ"ד.

ובספר פנים יפות פרשת תבוא עה"פ ושדת אותם בסיד (ד"ה והנה) כתב וז"ל, והנה לר' יהודה לא היה הכתיבה בע' לשון בשביל אומות, שהרי סדוהו בסיד, אלא שהאומות עצמן קלפוהו, ולר"ש עיקר הכתב היה בשביל אומות כדי שיתגיירו עכ"ל, וכתב שם דר' יהודה ור' שמעון אזלי בזה לשיטתייהו, במה דפליגי במסכת מנחות (דף כ"ז:) אי בעינן קרא כדכתיב, וכזה תליא אם מה דכתיב על האבנים היינו דוקא על האבנים ממש עיי"ש.

ועוד כתב שם די"ל דאזלי בזה לשיטתייהו, דהנה מצינו בתרי דוכתא דהתורה אמרה על ומשמע דוקא, בפרשת אמור (פרשה כ"ד-ד) כתיב על המנורה הטהורה וכתב רשיז"ל על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחילה מן האפר, ולהלן כתיב על השלחן הטהור, וכתב רשיז"ל על טהרו של שלחן עיי"ש, ולכאורה יש לעיין דא"כ מאי טעמא דר"ש הרי יש לנו ללמוד מינייהו דכמו כן הא דכתיב על האבנים בעינן על טהרו של האבנים, ואמנם יש לומר דאדרבה אין ללמוד מינייהו כיון דמנורה ושלחן הו"ל שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין, ולכן בשאר דוכתי על לאו דוקא, אמנם ר' יהודה לשיטתו דס"ל במסכת קידושין (דף ל"ה) ובמסכת סנהדרין (דף ס"ז:) שני כתובים הבכ"א מלמדין, א"כ שפיר ילפינן מינייהו לכל התורה דעל דווקא עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, וירא אליו ה' באלני ממרא, משום שנתן העצה לאברהם שצריך למול בעצמו ולא על ידי שרה אשתו, דבנשים לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, וס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, וס"ל על לאו דוקא, ונצטוו לכתוב התורה ע"ג הסיד כדי שיהא כל התורה גלוי גם לפני הגוים כדי שילמדו ויתגיירו, משום דמקבלין גרים, ולכן והוא יושב פתח האהל, פתח טוב פתחת לגרים ודו"ק.

ועיין בשו"ת הרדב"ז (ת"ד ס"י י"ג-אלף פ"ז) שנשאל במי שהיה חבוש בבית האסורים ולא היה יכול לצאת להתפלל בעשרה ולעשות המצות זולתי יום אחד בשנה, איזה יום מכל ימות השנה יבחר ללכת לבית הכנסת, ומסיק דהמצוה הראשונה שתבוא לידו שאי אפשר לעשותה מפני שחבוש בבית האסורים קודמת, ואין משגיחין אם המצוה שפגעה בו תחלה הי קלה או חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות עיי"ש.

ובספר שו"ת חכם צבי (ס"י ק"ז) הקשה על הרדב"ז, מהא דאיתא במסכת מנחות (דף מ"ט.) בציבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהם קודם, ומוקי לה במוספין דהאידינא ותמידין דלמחר, ומיבעי ליה אי תדיר עדיף ותמידין קודמין או דילמא מקודש עדיף ומוספין קודמין עיי"ש, ולסברת הרדב"ז אף אם תדיר עדיף ראוי להקדים מוספין מטעם דאין מעבירין על המצוות, אלא ודאי דלא אמרינן אין מעבירין על המצוות אלא בשתיהן שוות אבל לא היכא דחד מינייהו עדיף, והאריך הרבה בזה ולבסוף מסיק וכתב וז"ל, אלא שרואה אני דברי הרדב"ז ז"ל תלמוד ערוך הם במסכת מועד קטן (דף ט.) דאיתא שם, ר' יונתן בן עסמאי ור' יהודה בן גרים קא רמו קראי אהדדי, כתיב (משלי ד-כ"ו) פלס מעגל רגליך (כלומר שקול המצוות ועיין בהם איזה גדולה ועשה הגדולה), וכתיב (שם ה-ו) אורח חיים פן תפלו (דמשמע כל מצוה שחבא לידך עשה אותה בין גדולה בין קטנה ואל תניח קטנה מפני הגדולה), ומשני, לא קשיא, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים (עשה אתה הגדולה וחבירך יעשה הקטנה), כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים (אל תפלו אלא מצוה שבאה לידך בין גדולה ובין קטנה עשה) עיי"ש, ומסתמא דברי הרדב"ז ז"ל במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים מיירי, וההיא דברכת הלבנה שפסק הרב כתרומת הדשן שיש לנו להמתין, לא קשיא, דהתם המצוה היא נעשית באופן יותר משובח, לכן יש להמתין כדי לקיימה על צד היותר טוב, וכן ההיא דתמידין ומוספין יש לומר דכחדא מצוה חשיבי דתרווייהו עבודת הקרבנות וכחד בהמה נינהו, אבל במצות שונות אין מעבירין קלה מפני החמורה, הא מיהא במצוה אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המובחר ולמחר מן המובחר, טוב להמתין למחר ואין בזה משום מעבירין על המצוות עיי"ש, וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"א ס"י ל"ד) דאם יעשה אה"כ מצוה מן המובחר מותר להשהות המצוה עיי"ש.

ועיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב ס"י א) שכתב וז"ל, ונראה לי להביא ראיה לסברות תשובת עבודת הגרשוני דאפילו לשהוי מועטת לזמן קרוב נמי לא משהינן, דלכאורה איכא למידק מנ"ל להש"ס דקאמר דלשהוי מצוה לא משהינן כיון דמצוה בגדול או ביבוס הקטן משהינן אפילו בספיקא, ונראה להביא ראיה, דאיתא במכילתא ורש"י מביא בפרשת בא ושמרתם את המצות, ר' יאשיה אומר, אל תקרי המצות אלא ושמרתם את המצות כדרך שאין מחמיצין המצוה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם בא המצוה לידך עשה אותה מיד עיי"ש, וע"כ אתי אפילו לקיים המצוה יותר מן המובחר לא ממתנין, דאי למצוה גופיה להקדים פשיטא הא כבר ילפינן מאברהם דרזיין מקדימין למצות, אלא ע"כ אתי ללמד דמצוה הבא לידך עשה אותה מיד אפילו להמתין על מצוה יותר מן המובחר אין ממתנין עיי"ש.

ובתשובת אבני נזר (ס"י תק"י אות ג-ד) כתב, ודע דאיסור אין מעבירין על המצוות כתב רש"י ביומא (דף ל"ג.) דילפינן לה במכילתא מושמרתם את המצות קרי ביה את המצוות, מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ומזה נלמוד דלאו דוקא כשמעביר מחפץ מצוה לחפץ אחר, אלא ה"ה כשמעביר מזמן אחד לזמן אחר, שהרי זה עיקר דין המכילתא, וע"כ מבואר בפוסקים בעשיית סוכה שיעשנה ויגמרנה תיכף ביום שאחר יוה"כ"פ, וכן בפדיון הבן כתב הרא"ש (סוף מסכת בכורות), דאחר שלשים יום יפדנו מיד שלא ישהה המצוה כמו שאמרו מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, וכ"ה בשו"ע יור"ד (ס"י ש"ה ס"א), שוב מצאתי הדבר מפורש במס' מגילה (דף ע"ו), בשלמא ראבר"י (דס"ל דקורין המגילה באדר ראשון) מסתבר טעמא דאין מעבירין על המצוות, וכתב רשיז"ל, אין מעבירין משבא לידו אקדים לעשות דהכי תניא במכילתא ושמרתם את המצוות אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה עיי"ש, הרי מפורש דמעביר מזמן אחד לזמן אחר חשיב נמי מעביר עיי"ש.

ובספר שפע חיים לחנוכה (ס"י ק"פ אות ד) כתב, דזה אם דרשת המכילתא הנ"ל הוא דרשא גמורה או אסמכתא, תליא אי ס"ל יש אם למקרא או יש אם למסורת, דרק אי ס"ל יש אם למסורת או י"ל דדרשינן מצוות תחת מצות, משא"כ אי ס"ל יש אם למקרא וכיון דלפי הקריאה הוא מצות, לא שייך לאוקמי על מצוות לומר דאין מעבירין על המצוות, ולפי"ז הך דרשא הוא רק אסמכתא בעלמא ואינו מה"ת עיי"ש.

ובמדרש רבה (בראשית י"ב-ט) איתא, אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא באברהם דבשביל אברהם נברא העולם עיי"ש, אך בנדרים (דף ל"א.) איתא, גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי עיי"ש, הרי דעולם נברא בשביל מצות מילה, ועיין בתוס' יו"ט (שם) שכתב, דהא דאמרינן דגדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו, שנאמר כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, הוא רק להמ"ד דס"ל דמילה שלא בזמנה נוהג בין ביום ובין בלילה, משא"כ להמ"ד דס"ל דמילה שלא בזמנה אינה נוהגת רק ביום, א"א לומר דקאי על מילה, דבקרא כתיב אם לא בריתי יומם ולילה עיי"ש.

ולכאורה יש להוכיח כמ"ד דמילה שלב"ז נוהג בין ביום ובין בלילה, דבקיודשין (כ"ט.) איתא, האב חייב בבנו למולו ולא האם, וילפינן לה מדכתיב גבי מילה וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלהים, ודרשינן אותו ולא אותה, ומכאן דנשים פטורות ממ"ע דמילה, והקשו בתוס' למ"ל קרא, תיפ"ל דבלא"ה פטורין דמצ"ע שהז"ג הוא, דנימול בשמיני ללידתו, ותירצו דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק, לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מ"ע שהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום, וי"ל דאיתא כמ"ד דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש, מוכח מזה דמילה שלב"ז נוהג גם בלילה.

בתורה, כי לכל אדם חלק הראוי לו והיה זה חלק השגתו של ממרא, לכן לבסוף כשנצטווה אברהם וזכה להשראת השכינה נגלה עליו בחלקו דייקא, שזה היה חלקו של ממרא במצוות עכ"ד, והטעם שאברהם לא שמע לדברי ממרא, משום דאברהם ס"ל דעדיף לקיים המצוה בהידור מלהקדימו וכנ"ל.

ואיתא במד"ר וירא (פ' מ"ח אות ט) והנה שלשה אנשים א"ר לוי אחד נדמה לו בדמות סדקי פי' סוחר תבואה והשני בדמות נווטי פי' מנהיג ספינות והשלישי בדמות ערבי סוחר מדברי עיי"ש, ובורע ברך כתב הטעם דבאו המלאכים בדמות הנ"ל, עפי"מ דברי המדרש הנ"ל בהבראם אל תקרי בהבראם אלא באברהם דבשביל אברהם נברא העולם, ואחז"ל דהעולם נחלק לג' חלקים שליש ישוב שליש ימים שליש מדבריות ועל כל שליש ושליש ממונה מלאך אחד, ויען כי בשביל אברהם נברא העולם לכן כאשר חלה באו כולם לבקרו וע"כ המלאך הממונה על שליש ישוב בא בדמות סוחר תבואה התמנות שלו ומלאך ה' הממונה של שליש ים הוצרך לבוא בדמות מנהיג ספינה ומלאך הג' הממונה על שליש מדבר הוצרך לבוא בדמות סוחר מדברי עיי"ש.

ובזה יבואר המשך הפסוקים, וירא אליו ה' באלוני ממרא, דנגלה אליו בחלקו משום שנתן לו עצה למול אף בטרם שנצטווה, והטעם דאברהם לא שת לדבריו משום דס"ל דעדיף לקיים המצוה באופן המובחר שיהיה מצווה ועושה, דמצוה מן המובחר עדיף ממעלת הזריזות, דהא דדרשינן ושמרתם את המצוות שלא יעכב המצוה הו"ל אסמכתא בעלמא, דס"ל יש אם למקרא, וס"ל חוה מצלע נבראת, ויש לתרץ קושית התוס' דלכן צריכין קרא דאותו כמש"כ בספר חוט המשולש וכנ"ל, ומעתה י"ל דמילה שלא בזמנה נוהג רק ביום, ולפי"ז קרא דאם לא בריתי לא קאי על ברית מילה, ולפי"ז העולם נברא בשביל אברהם, ולכן וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, וכדאיתא במדרש דאחד מוכר פת ואחד מנהיג ספינה ואחד סוחר מדברי, דכיון דבשבילו נברא העולם לכן באו השלשה מלאכים לבקרו וכמ"ש הזרע ברך ודו"ק.

****

יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ:
ואיתא במדרש הה"ד ויקחו אליך פרה אדומה תמימה וגו' והוא פלאי.

והנבס"ד, דהנה רשיז"ל כתב וז"ל, יקח נא על ידי שליח, והקב"ה שלם לבניו על ידי שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע עכ"ל, והקשו המפ' למה אמר אברהם יקח נא על ידי שליח, למה לא עשה בעצמו, הלא מצוה בו יותר מבשלוחו, כדאיתא במסכת קידושין (דף מ"א.) האיש מקדש בו ובשלוחו, ופריך הש"ס, השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא, ומשני, אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו עיי"ש עכ"ק.

אך בס' חוט המשולש פ' תזריע (שער המים) כתב לתרץ קושית התוס', לפי"מ דאיתא במגילה (ד.) אמר ריב"ל, נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס, וכתבו התוס' פירש רשב"ם שעיקר הנס בפורים היתה ע"י אסתר, וכן בחנוכה ע"י יהודית, ובפסח בזכות נשים צדקניות, והקשו התוס' דא"כ ל"ל הקישא לחייב נשים באכילת מצה, דכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו דאכול מצה, תיפ"ל דעיקר הנס באה על ידן עיי"ש, הרי מבואר מדבריהם דאף דסד"א דנשים פטורות ממצה משום דהוה מעשהז"ג, מ"מ ראוי לחייבם משום דעיקר הנס באה על ידן, ולפי"ז מיושב קושית התוס' דלמ"ל קרא דאותו ולא אותה תיפ"ל משום דהוה מעשהז"ג, דבכה"ג סד"א דנשים חייבות למול את בנם, כיון דאשה כי תזריע וילדה זכר דאשה מזרעת תחלה יולדת זכר, וכיון שעיקר יצירת הזכר בא מן האשה ראוי הוא שיהיה המצוה באשה יותר מבאיש ולכן איצטריך קרא דאותו ולא אותה דאינה מחויבת למול את בנה עכ"ד, ולפי"ז י"ל דמצהב"ע אסור מה"ת.

וברבינו בחיי (ד"פ תזריע) כתב דכל אחד נולד ממינו, הזכרים נולדים מכווחו של האב, והנקיבה מכווחה של האם עיי"ש, וכתב בספר תורת נתנאל (פ' תזריע), דזה תליא אי ס"ל חוה מצלע נבראת או דו פרצופין נבראו, דאי מן הצלע א"כ הוה יצירת הנקיבה מן האיש ולזה איש מזריע תחלה יולדת נקבה ואשה מזרעת תחלה יולדת זכר, אבל אי ס"ל דו פרצופין נבראו י"ל דזכר מן האיש ונקבה מן האשה עכ"ד, וכ"כ בירחון ישראל סבא (גלין ס.).

ואיתא במסכת ברכות (דף ס"א.), ויבן ה' אלקים את הצלע, רב ושמואל, חד אמר פרצוף (שברא הקב"ה תחלה שני פרצופין אחד מלפניו ואחד מאחוריו, וצלחו לשנים ועשה מן האחד חוה), וחד אמר זנב (היה לו לאדם הראשון ונטלו ממנו וברא את חוה), דרש רב נחמן בר רב חסדא, מאי דכתיב וייצר ה' אלקים את האדם בשני יודיין, כדר' ירמיה בן אלעזר, דאמר ר' ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון (שני פרצופין ברא תחלה אחד מלפניו ואחד מאחוריו וצלחו לשנים ועשה מן האחד חוה) שנאמר אחור וקדם צרתני (לשון צורה דהיינו שני פרצופין) עיי"ש.

וכתב בספר אמרתי אהכמה (דף ל"ז.), דזה תליא אי יש אם למקרא או למסורת, דהכתיב הוא בשני יודיין וייצר, משא"כ הקרי הוא בחד יו"ד לחוד, ומעתה למ"ד יש אם למסורת ואיכא ב' יודיין אז יש לדרוש דהוה ב' יצירות ודו פרצופין נבראו, משא"כ למ"ד יש אם למקרא והוה בחד יו"ד אז אמרינן דמצלע נבראת עכ"ד.

ובספר תורת משה להחת"ס (ד"ה) כתב לבאר מש"כ רש"י עה"פ וירא אליו ה', הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה אליו בחלקו, ד"ל שממרא השיג מצות מילה מעצמו קודם שצויהו השי"ת, וכמו שהשיג אברהם אבינו כל התורה עד שלא ניתנה, כך השיג ממרא בגודל מעלתו בהיותו מבעלי ברית אברם את מצות מילה, ונתן ממרא עצה לאברהם למול עצמו כמצות ה', אלא שאברהם לא שמע לו מטעם שכתבו המפ' שלא יהא אינו מצווה ועושה, ומ"מ הואיל והשיג ממרא מצוה זו וזה היה חלקו

באדם חשוב היכי דיהבה איהי לדידיה כמבואר במסכת קידושין (דף ב:) , משום דהאי הנאה הוי ממון גמור טפי משהו פרוטה, משא"כ לרב דאמר דחליפין הוא בכליו של קונה, א"כ אמאי איצטרך קרא למעוטי היכא דיהבה איהי לדידיה עכ"ל.

ובספר אור חדש עמ"ס קידושין בפתיחה (א"ת כ"א) כתב לתרץ, דהא רב הא ס"ל דחליפין הוא בכליו של קונה, וא"כ הא דיליף מויצאה חנם ולי"ל כלל גז"ש דקיתה קיתה לשיטתיה אזיל ולדידיה אין שום הוי"א דיהבא איהי לדידיה מהני, דלא מצינו שהמקנה יתן להקונה, ובהיות כן רב אזיל לשיטתו דס"ל חליפין בכליו של קונה, משו"ה לא איצטרך לדידיה דרשה דכי יקח, והביא שם דבש"ס (ב"מ ט) פליגי תנאי בזה אי חליפין בכליו של מקנה או של קונה, דתניא מי נתן למי, בועז נתן לגואל, ר' יהודה אומר גואל נתן לבועז, ובשיטה מקובצת (ט) כתב, דבהא פליגי, ר' יהודה סבר פשטא דקרא משמע דהגואל נתן, ות"ק ס"ל דטעמא דקרא מתפרש יותר דבועז שהוא הקונה נתן, וטעמא דקרא אפקיה מפשטותיה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דת"ק דר"י התם הוא ר"ש דאזיל לטעמיה דדריש טעמא דקרא, משו"ה מסתבר ליה למידרש יותר דבועז נתן כי היכי דמתפרש טעמא דקרא עכ"ד.

ובפרשת חקת כתיב, דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה וגו', וברש"י עה"ת הביא מר' משה הדרשן לפרש כל הפרשה דפרה אדומה, דזה בא לכפר על חטא העגל עיי"ש. ובהואיל משה (ח"ו א"ת א"ס) כתבנו, דלכאורה צ"ב מפני מה הוזקקו בני ישראל שבאותו הדור לכפרה על חטא העגל, הלא כל החוטאים כבר נעשו במיתה כמפורש בפרשת כי תשא, וג' עניני מיתה היו לחוטאים בסייף ובמגיפה ובהדרוקן עיי"ש ברש"י, וא"כ אותן שנשארו בחיים, לא חטאו כלל ומדוע הוצרכו לכפרה, אך י"ל דנהי שהיו נקיים מעון ממש, אך מ"מ בכלל ערבות נתפשו באותו עון, שכל ישראל ערבין זה לזה, ומה שמצינו שנכנסו לערבות בערבות מואב, היינו על הנסתרות, אבל על הנגלות חל הערבות מיד כמבואר במסכת סנהדרין (דף מ"ג:), וכן הוא במכילתא פרשת יתרו (פ"ה) דכבר במתן תורה נכנסו בחיוב ערבות על הנגלות עיי"ש, ולכן הוצרכו לכפרה על חטא העגל.

אך לכאורה יש להעיר, דכיון דכל דין ערבות הוא משום שיש בידו למחות, וכל שאי אפשר למחות אין בו דין ערבות, ואיתא בשבת (ב"ה) אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו, אמר להו, הללו צדיקים גמורין והללו רשעים גמורים, אמרה לפניו, רבש"ע היה בידם למחות ולא מיחו, א"ל, גלוי וידוע לפני שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם, אמרה לפניו, רבש"ע אם לפניך גלוי להם מי גלוי עיי"ש, הרי דאם גלו וברור שלא יקבלו ליכא דין תוכחה וערבות, א"כ במעשה העגל שלא היה בידם למחות בעוברי עבירה, כי היו הורגין כל מי שעמד לנגדם כמו שמצינו דהרגו את חור, וכדרשת חז"ל בסנהדרין (י) עה"פ וירא אהרן ויבן מזבח וגו' שראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור עיי"ש, לפי"ז לא חל עליהם שום חיוב מדין ערבות.

ואיתא בקידושין (דף ב:), ר' שמעון אומר מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כתב כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזור אחר אשה ואין דרכה של אשה לחזור אחר איש, משל לאדם שאבדה לו אבידה (אחת מצלעותיו) מי חוזר על מי בעל אבידה מחזור על אבידתו עיי"ש, ובספר ברית שלום (דף ק"ט) הביא דברי הגמ' הנ"ל וכתב וז"ל, אמרו בקידושין האיש מקדש בו ובשלוחו ומוקי לה בגמרא משום מצוה בו יותר מבשלוחו, היינו משום דכתיב כי יקח דמשמע בעצמו ולא על ידי שליח עכ"ל עיי"ש.

ואיתא במסכת קידושין (דף ב:), האשה נקנית בשלש דרכים, וקונה את עצמו בשתי דרכים, נקנית בכסף ובשטר ובביאה וכו', ופריך הגמ' מאי שנא הכא דתני האשה נקנית ומאי שנא התם דתני האיש מקדש, משום דקא בעי למיתני כסף וכסף מנ"ל גמר קיתה קיתה משדה עפרון, כתיב הכא כי יקח איש אשה, וכתיב התם נתתי כסף השדה קח ממני, וקיתה אקרי קנין דכתיב אשר קנה אברהם אי נמי שדות בכסף יקנו, תני האשה נקנית עיי"ש.

ובספר גליוני הש"ס מהגרי"ע ז"ל הקשה, לפי"מ שכתבו התוס' מנחות (דף כ"ו) ד"ה לא גמרי, דקיתה קיתה גמרי לקיתה לקיתה לא גמרי עיי"ש, א"כ אי הוה כתיב כי תלקח לא היינו יודעין קידושי כסף, דלא היה אפשר ללמוד מקיתה דשדה עפרון, דהא רק קיתה קיתה גמרי אבל לא לקיתה לקיתה, וה"ה לא לקיתה קיתה, ולכן לא מצי למיכתב כי תלקח, אך י"ל, דלקמן (דף ג:) איתא בכסף מנ"ל, ותו, הא דתנן האב זכאי בבתו בקדושיה בכסף בשטר ובביאה, מנלן (הנך תריח) דמקניא בכסף וכסף דאבוה הוא, אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא ויצאה חנם אין כסף (נבי אמה העבירה היוצאת מרשות ארון בסימני נערות ומצי למיכתב ויצאה חנם ולא בעי אין כסף אלא למידרש ביה), אין כסף לאדון זה (שיוצאה ממנו) אבל יש כסף לאדון אחר (כשיוצאה ממנו), ומאן ניהו אב וכו' עיי"ש, ומעתה אי ילפינן קידושי כסף מהקרא דויצאה חנם אין כסף א"ש עיי"ש, מבואר מזה דהא דילפינן מצוה בו יותר מבשלוחו מדכתיב כי יקח א"ש רק אי ילפינן קידושי כסף מקרא ויצאה חנם אין כסף. ולקמן (דף ד:) איתא, ותנא מייתי לה מהכא (קידושי כסף דיליף להו רב יהודה דלעיל מאן כסף נפקא ליה לתנא מקיתה דשדה עפרון), דתניא כי יקח איש אשה וכו' אין קיתה אלא בכסף וכן הוא אומר נתתי כסף השדה קח ממני וכו', ואיצטרך למיכתב כי יקח, דאי כתב רחמנא ויצאה חנם הוי"א היכא דיהבה איהי לדידיה (כסף) וקדשתו (דאמרה ליה התקדש לי) הוי קידושין (דכיון דאשמעינן דכסף עביד אישות מה לי כסף דידיה מה לי כסף וידה) כתב רחמנא כי יקח (איש) ולא כי תקח (אשה לאיש) עיי"ש.

והקשה הפני יהושע וז"ל, כבר כתבתי שיש לתמוה דמהיכי תיתי לומר כן, ואף שרשיז"ל כתב דסד"א מה לי כסף דידיה מה לי כסף דידיה, זה יותר תימה, דלא אשכחן כה"ג בכל הקנינים, אלא דוקא הקונה נותן להמקנה, והא האשה היא המקנית עצמה והאיש הוא הקונה, ובשלמא ללוי דס"ל במסכת ב"מ (דף מ"ז) דחליפין בכליו של מקנה מטעמא דמסיק התם דבההיא הנאה דמקבל מיניה גמר ומקני, א"כ א"ש דסד"א דה"ה באשה וקמ"ל דלא, משום דאשה בחליפין ובפחות משהו פרוטה לא מקניה נפשה, ומשו"ה מהני

להתגבר יצורם עליהם, אלא גזירות מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמרו החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ותקבלו בתשובה) ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ואיתא במסכת יומא (דף פ"א), אמר ר' לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ר' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל וכו' עיי"ש, ובספר תוספת יום הכיפורים הביא מספר תאוה לעינים שכתב, דפליגי אי מהני תשובה לע"ז, דר' לוי ס"ל דגדולה תשובה שיש בה כח לכפר אף שכפר בעיקר ועבד עבודה זרה שזהו עד כסא הכבוד, דגם לחטא דע"ז מהני תשובה, ור' יוחנן ס"ל דעל כל דבר תשובה מכפרת חוץ מעובד עבודה זרה וכופר בעיקר וזהו ולא עד בכלל, דלחטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש, ונבדרשות אור חדש להחיות יאיר ביאר בזה הכתוב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה', דמבואר בחו"מ (סי' מ"ג ס"א) דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל עיי"ש, ונמצא דאי דברה תורה כלשון בני אדם אזי אמרינן עד ולא עד בכלל ולא מהני תשובה על חטא דע"ז, ובזה יבואר הכתוב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב דמועיל תשובה לכל שבי פשע ביעקב ואף לע"ז, וזהו משום "נאום ה'" שהוא דיבור של השי"ת ואינו כלשון בני אדם דלא דברה תורה כלשון בני אדם וממילא עד ועד בכלל ומועיל תשובה לכל עכ"ד.

ובספר סמיכת חכמים בסמיכות מסכת סוטה למסכת קידושין (דף פ"א מדפח"ס) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על חטא דעבודה זרה במחלוקת שנויה, דאמרינן תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואכל מילי מהני תשובה אף על אלו השלש עבירות, ופלוגתא זו תליא בפלוגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' במסכת פסחים (דף ג"ד) תשובה נבראת קודם שנברא העולם, שהיא אחד משבעה שנבראו קודם שנברא העולם, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה, ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי אמרינן דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז התשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא, אבל אי תשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדדרשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

ובספר חיי נפש (ת"ד דף ס"ג) כתב, דזה אי במקום שאין בידו למחות ליכא חלות הערבות תליא אי דרשינן טעמא דקרא, דאי דרשינן טעמא דקרא י"ל דהטעם שהאיש נכשל בעוון אחיו הוא משום שיש בידם למחות, ולכן כל היכא דאין בידו למחות ליכא חיוב דערבות, משא"כ אי לא דרשינן טעמא דקרא, לא אמרינן דחיוב הערבות הוא מחמת שיש בידם למחות אלא דגזיה"כ הוא דכל ישראל ערביין זל"ז ובכל גווי המה ערביין עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, יקח נא מעט מים היינו ע"י שליח, ולכאורה קשה אמאי לא הלך אאע"ה בעצמו להביא מים, הא מדכתיב כי יקח ולא כתיב כי תלקח מוכח דמצוה בו יותר מבשלוחו, וע"כ דס"ל דלכן כתיב כי יקח לילף מינה קידושי כסף, דאין ללמוד מויצאה חנם, משום דהו"א היכא דיהבה איהי לדידיה (כסף) וקדשתו (דאמרה ליה התקדש לי) הוי קידושין (דכיון דאשמעינן דכסף עביד אישות מה לי כסף דידיה מה לי כסף דידיה), ומשום דס"ל דחליפין בכליו של מקנה, וס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז לא אמרינן דחיוב הערבות הוא מחמת שיש בידם למחות אלא דגזיה"כ הוא דכל ישראל ערביין זל"ז ובכל גווי המה ערביין, ומעתה שפיר הוצרכו לכפרה על אותו מעשה, ולכן הה"ד ויקחו אליך פרה אדומה דזה בא לכפר על חטא העגל ודו"ק.

(ב) עוי"ל, עפ"י הנ"ל דאמאי צוה אברהם להביא מים על ידי שליח, הלא מצוה בו יותר מבשלוחו, דילפינן לב מדכתיב כי יקח ולא כי תלקח, כמש"כ בספר ברית שלום, אך בספר שפע חיים על נישואין (סי' נ"ט אות ד') כתב, די"ל דלכן כתיב כי יקח, משום דהאיש מצווה על מצות פו"ר ולא האשה עיי"ש.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ג), תניא, ר' אליעזר אומר, כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכתיב בתריה ואתם פרו ורבו וכו' עיי"ש, בן עזאי אומר כאלו שופך דמים וממעט הדמות עיי"ש, והרמב"ן עה"ת פרשת נח (פרשה ט) עה"פ ואתם פרו ורבו וגו' כתב וז"ל, ורש"י כתב לפי פשוטו, הראשונה לברכה וכאן לצוויו, ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפ"ו לשופך דמים, והמדרש הזה לא הוציאו אותו אלא מן הסמוכים עכ"ל.

וכ"כ בספר אהל דוד (סג) דהא דאמרינן דמי שאינו עוסק בפריה ורביה הרי הוא כשופך דמים, הוא רק למאן דדריש סמוכין ויליף לה מדסמין ואתם פרו ורבו לשופך דם האדם וגו', משא"כ למאן דלא דריש סמוכין לדידיה לא אמרינן דהוי כשפיכת דמים, ולפי"ז כתב שם דב"נ דמצווה על שפיכות דמים, ה"ה דמצווה על פו"ר, כמש"כ התוס' במסכת חגיגה (דף ב:) ד"ה לא עכ"ר, ולפי"ז י"ל דה"ה נשים דמצווין על שפיכת דמים, ה"ה דמצווין על מצות פו"ר.

ולכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דמבואר במסכת ע"ז (דף ט:) לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה, (גבורים ושליטים ביצורם היו ולא היה ראוי

ובגליון ישראל סבא (גליון ט) כתב השפע חיים זצ"ל לפרש הטעם דא"א לכהן להיות מלך, י"ל דתליא אי ס"ל כהנים שלוחי דרחמנא נינהו או שלוחי דידן, דהנה זה ודאי דמלך הוא שליח דרחמנא כדכתיב כי לה' המלוכה, ואם נאמר דכהנים שלוחי דידן נינהו, א"כ כיון דמלוכה הוא שליח דרחמנא, והוא במעלה יותר גדולה, אין ראוי לכהנים שיתעברו בו, כיון דהם אינם במעלה זו שיהיו שלוחי דרחמנא, משא"כ אי ס"ל כהנים שלוחי דרחמנא נינהו, שפיר י"ל דגם כהן יכול להיות מלך עכ"ד.

ונודע קושית הפנים מאירות (ח"ב סי' קט"ז), אהא דאיתא במסכת נזיר (דף ס"ב) ובמסכת חולין (דף י"ג), שהנכרים נודרים נדרים ונדבות כישראל, ויליף לה מאיש איש דכתיב גבי נדר דאתיא לרבות עכו"ם, ואי סלקא דעתך דכהנים הוה שלוחי דידן איך יכול הכהן להקריב לנכרי, הא איתא במסכת ב"מ (דף ע"א) דאין שליחות לעכו"ם עכ"ק.

והצ"ח בחולין (דף כ"ב) דחה קושיא זו, דכל האיבעיא דשמא כהני הוי שלוחי דידן מיירי רק לענין קרבנות דישאל, משא"כ בעכו"ם שנדר נדרים ונדבות לא בעי שליחות כלל, דבשלמא בישאל שהוא מחוייב להביא קרבנות חובה, וגם קרבנות שנדר צריך להביא כדי לצאת חובת נדרו שלא יעבור על לא יחל דברו, וא"כ אי ליכא בקרבנות ישראל שליחות, אינו יוצא הישראל ידי חובתו, דבמה שמוסר קרבנותיו לא עשה עדיין כלום אם לא מטעם שלוחו של אדם כמותו, ולכן לגבי ישראל מיבעי ליה להגמ' אי כהנים הוי שלוחי דרחמנא ויצא ידי חובתו תיכף כשמסר הקרבן להכהן דיד כהן כיד גבוה, או דילמא דשלוחי דידן נינהו ורק כשהכהן מקריב הקרבן אז יצא ידי חובתו מטעם שלוחו של אדם כמותו, וכ"ז יש לדון רק גבי ישראל, אבל נכרי דליכא ביה חיובא כלל לקיים נדרו, דהרי אינו מחוייב על כל יחל, לא שייך לדון לגביו אם כהנים הוי שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא, דהרי הכהן אין צריך כלל שיעשה בשליחותו, וקרא רק קמ"ל דאם הביא קרבנות מקבלין ממנו, וממילא דאין להוכיח מכאן דכהנים הוי שלוחי דרחמנא עכ"ד, ועיין בבית מאיר עמ"ס נדרים (דף ל"ה) שכ"כ וז"ל, שמעתי מקשים וליפשוט ממה דקיי"ל שהנכרים נודרים נדונ"ד כישראל ואלו נימא שלוחי דידן נינהו הא נכרים לי"ל שליחות, ושבוש הוא כי נונ"ד מעולם לא הוטל עליהם להקריבו דליבעי שליחות וכו' עיי"ש.

ובהגהות מצפה איתן במסכת ע"ז (שם) כתב, די ש ללמוד דב"נ מצווה על כל יחל מיעקב אבינו, דאיתא במדרש ויקרא (פרשה ל"א) רבנן אמרי כל מי שנודר ומשהה נדרו קובר את אשתו, הה"ד ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל, ואי לא היה מצווה על כל יחל למה נענש עיי"ש, אך לפימש"כ הרמב"ן פרשת ויחי (מ"ח-ד) הטעם שלא נקברה רחל בארץ ישראל הוא, משום איסור דשתי אחיות, ולכן לא הוליד אותה יעקב למערה כדי שלא יקבור שני אחיות, והאבות שמרו התורה רק בארץ ישראל ולא בחו"ל עיי"ש, וע"ע ברמב"ן תולדות (פרשה כ"ה), ולפי"ז ליכא ראייה מכאן דב"נ מצווה על כל יחל.

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפלוגתא, דאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה א-ה), ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה רבתי זעירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם סי' ה) ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מני דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דדרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים ילדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ומעתה מבואר המדרש, יקח נא מעט מים, הרי דאברהם דצוה להביא מים על ידי שליח ע"כ דלא ס"ל מצוה בו יותר מבשלוחו, ולפי"ז קרא כי יקח אתיא לומר דנשים אינן מצוויין על מצות פו"ר, וע"כ דלא דרשינן סמוכין, ולפי"ז תשובה לא נברא קודם בריאת העולם, ולא מהני תשובה על חטא דע"ז, ומעתה אין להם אמתלא על מעשה העגל, הה"ד ויקחו אליך פרה אדומה, דבא לכפר על מעשה העגל ודו"ק.

***

ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק: ואיתא במדרש, כשראתה שרה שמשה לא יכנס לארץ ישראל מיד אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה, והוא פלאי.

והנבס"ד, דאיתא במסכת סנהדרין (דף י"ח), אין מושיבין מלך וכהן גדול בעיבור שנה, מלך משום אפסניא (מחלק ממון לחיילותיו כן וכן לשנה ונתח לו שיהו כל השנים מעוברות), כהן גדול משום צינה (שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין ואם תתעבר שנה הרי תשרי במרחשון וצינת מרחשון תהיה בתשרי) עיי"ש, וכתב בספר מגלה עמוקות (אופן ס"ט), דהטעם דמשה רצה ליכנס לארץ ישראל שרצה לעבר השנים, וזהו מה שאמר אעברה נא ר"ל לעבר השנים, אך הרי משה היה מלך, ואין מושיבין מלך בעיבור השנים, לכן לא נכנס לארץ ישראל עכ"ד.

ובספר שמנה לחמו (ח"ב) סוף דרוש לסמיכה כתב, דכיון דמשה היה מלך וכהן, א"כ מותר לו לעבר השנים, דממה נפשך יעשה כדינו, דאם יעבר השנה מפני חיילותיו להרויח חודש, יפסיד כנגד זה שיהיה לו צינה ביום הכפורים, ואם לא יעבר מפני הצינה, א"כ יפסיד כנגד זה חודש אחד מפני חיילותיו, א"כ בטח יעשה כדת, ולכן היה יכול משה לבוא לארץ ישראל לעבר השנים עכ"ד.

ולפי"ז י"ל, דכיון דמשה רבנו לא נכנס לארץ ישראל, ע"כ דלא היה מלך משום דאין מושחין כהנים למלכים, וכדאיתא בירושלמי (שקלים פ"ז מ"א), מדכתיב למען יאריך ימים על ממלכתו וגו', וכתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלויים עיי"ש, וכיון דהיה רק כהן אסור לו לעבר השנים.

והנה עצם סברת הר"ן דהא דאסור לשחרר עבדו הוא משום לא תחנם, והיכא דעשאו לשם מצוה ולא משום חנינה דידהו מותר לשחררו, כתבו האחרונים [עיין שו"ת בית יצחק (א"ח סי' י"ח בשולי המכתב) ובשו"ת משיבת מרדכי בפתיחה (אות ב')] דזה דוקא אי דרשינן טעמא דקרא, דאז שפיר יש לומר דהטעם הוא משום לא תחנם, והיכא דלא שייך חנינה מותר, משא"כ אי לא דרשינן טעמא דקרא, שוב יש לומר דאסור לשחרר העבד אפילו לצורך מצוה, דגזירת הכתוב הוא דבכל אופן אסור עיי"ש.

ולפי"ז אי דרשינן טעמא דקרא שפיר י"ל דמה דאסור לשחרר העבד הוי משום חנינה, והיכא דליכא חנינה מותר אף דהוה לצורך יחיד, ושפיר י"ל דאאע"ה שחרר את הגר וישמעאל נקרא בנו של אאע"ה, משא"כ אי לא דרשינן טעמא דקרא, אז אמרינן דאפילו היכא דהוה לצורך מצוה אסור לשחרר העבד, ואאע"ה לא שחרר את הגר, וישמעאל לא הוה זרעו של אאע"ה.

ובזה יבואר דברי המדרש, כשראתה שרה שמה לא יכנס לארץ ישראל, משום דמשה הוא כהן ואסור לו לעבר השנים, וע"כ דלא היה מלך וכהן, דאין מושחין כהנים למלכים, משום דכהנים המה שלוחי דידן, וא"כ קשה היאך יכול הכהן להקריב קרבן לנכרי, הלא אין שליחות לעכו"ם, וע"כ כמש"כ הצ"ח כיון דנכרי ליכא ביה חיובא לקיים נדרו דהרי אינו מצווה על כל יחל, א"כ הכהן אין צריך כלל שיעשה בשליחותו וכנ"ל, ומעתה אין לומר דלכן מתה רחל בדרך משום שאחר נדרו, דהרי ב"נ אינו מצווה על כל יחל, וע"כ דמתה רחל בדרך הוא משום חטא דשתי אחיות, ומעתה ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ואפילו לצורך מצוה אסור לשחרר העבד, וא"כ לא שחרר אברהם את הגר, ולכן אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה ודו"ק.

(ב) עוי"ל, עפ"מש"כ השפע חיים זצ"ל בגליון ישראל סבא (גליון י"ג) לבאר, מה שאמר הקב"ה לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע, דלכן לא נקרא ישמעאל זרע אברהם כדאיתא במסכת נדרים (דף ל"א), משום דישמעאל היה בן הגר שהיתה שפחה והולד כמוה ואינו מתייחס אחר האב.

אך כבר עוררו בזה דלשיטת ר' נטרונאי גאון שהובא ב"ר"ד (סי' רס"ז ס"ט), דישאל הבא על שפחתו הולד בן חורין, דבודאי שחררה מקודם דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות עיי"ש, א"כ מסתמא שחררה אברהם ולמה לא יתייחס ישמעאל אחיו, אך י"ל דאברהם לא היה יכול לשחררה דהרי היתה שפחת שרה, והכניסה אותה לאברהם כנכסי מלוג כדאיתא בבראשית רבה (פרשה מ"ח), ולא היתה תחת רשותו שיוכל לשחררה.

אך הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) כתב לתרץ בהא שנשא יעקב שתי אחיות, משום שהתורה אמרה ואשה אל אחותה לא תקח לצרור עליה בחייה, וחישינן שתקנא אחת בחברתה כיון דנעשות צרות זה לזה ולא חפץ הקב"ה באלה, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולאחיה לא היה שום חשש שיהיו צרות זל"ז, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ג:), ובודאי שלא היתה שואה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכח"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

וכתב בספר כסף נבחר פרשת וישלח (ד"ה איתא בצרור המור), ובספר יושב אהלים (פ' מקץ ופ' משפטים) דזהו רק למאן דס"ל דרשינן טעמא דקרא אז יש לומר דהטעם דאסרה תורה שתי אחיות הוא משום שלא יהיו צרות זו לזו והיכא דל"ש הטעם ל"ש האיסור, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא אין לחלק וגם היכא ש"ל דאזהבות זו את זו ג"כ יש איסור דב' אחיות עיי"ש, ונעפ"ז כתב לפרש הגאון מוהר"ר יונתן אייבשיטץ זצ"ל בספרו מדרש יונתן (מאמר מ"ח) מה דכתיב ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, דאמרה דמאחר דדבר זה מביאני לידי קנאה באחותי א"כ נתעורר בנו איסור שתי אחיות ומתה אנכי עיי"ש.

ונודע מש"כ המהרש"א במסכת יבמות (דף ק) דלכן נשא אאע"ה את הגר שפחת שרה, משום דבודאי שחררה מקודם כדי שלא יעבור על הלאו דלא יהיה קדש עיי"ש, אך כבר הקשו המפרשים הא איתא במסכת ברכות (דף מ"ז:), דהמשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו, ולפי"ז איך אפשר לומר דאאע"ה שחרר את הגר עכ"ק.

ובספר האשל (פרשת חיי שרה) כתב לתרץ, דאיתא בברכות (שם), מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, ופריך, והיכי עביד הכי, והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר לעולם בהם תעבודו, ומשני לדבר מצוה שאני, ופריך מצוה הבאה בעבירה היא, ומשני מצוה דרבים שאני עיי"ש, ומוכח מכאן דהיכא דהוה מצוה לצורך רבים אז אמרינן דמותר לשחרר עבדו, משא"כ לצורך מצוה יחיד אמרינן דאסור לשחרר, אך הר"ן בגיטין (ל"ח) לא ס"ל כן, דהא כתב שם דלכן מותר לשחרר לצורך מצוה, שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו אלא כדי שלא ליתן להם מתנת חנם, וכענין שכתוב בעכו"ם לא תחנם, ולכן היכא שמשחררו לצורך מצוה ולא משום חנינה דידהו קעביד אזי שפיר יש לומר דמותר לשחררו דהו"ל כנותן דמי עצמו דקיי"ל דיוצא לחירות עיי"ש, ולפי"ז אין לחלק בין היכא דהוה צורך רבים או צורך יחיד, ואפילו לצורך יחיד היכא דהוה לדבר מצוה מותר לשחררו, ולפי"ז לא עבר אאע"ה על העשה דלעולם בהם תעבודו, דהרי שחררה לצורך מצות פו"ר, ואף היכא דהוה לצורך מצות יחיד מותר לשחרר העבד עכ"ד.

אך נודע מה שדנו הפוסקים אי בכ"נ אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, דמדברי המחצית השקל (ס"ו תמ"ח-סק"ד) שכתב במסקנת דבריו שראוי למכור החמץ לאשה נכרית שאין לה בעל, כיון דלנכרית מועיל קנין חצר משא"כ לנכרי עיי"ש.

מבואר מזה דאם יש לה בעל הרי זה נקנה לבעל הנכרי, הרי דגם אצל עכו"ם אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, וכן מבואר בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' כ') שנשאל על ישראל שהיה נשוי לנכרית והיא נוהגת מנהג נכרית לכל דבר, מה הדין בהחמץ שנמצא אצלה לאחר הפסח, אי נימא דמותר בהנאה כחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח, או אמרינן כל מה שקנתה אשה קנה בעלה, ואע"ג דאין אישות לנכרי, מ"מ יש בה מנהג אישות לענין הרבה דברים, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח.) ודבק באשתו ולא באשת חברו עיי"ש, ועיין במסכת קידושין (דף כ"א.) גבי יפת תואר אפילו אשת איש ש"מ דיש להם אישות עיי"ש, וא"כ אמרינן נמי דמה שקנתה אשה קנה בעלה והוי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה עיי"ש, הרי דבנכרית אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה.

ועיין בשו"ת חת"ס חיוור"ד (ס"ו שט"ו) ד"ה והנה נשאלתי, שהביא בשם הרב מדינריש דגבי ב"נ לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה עיי"ש, ולפי"ז דבב"נ לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, ממילא לא זכה אברהם בנכסי מלוג דשרה ולא הוי מצי לשחררה, והיתה עדיין אמה וישמעאל מתייחס אחריה עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

אמנם כ"ז א"ש אי אמרינן דקודם מתן תורה היה להאבות דין ב"נ, אז י"ל כיון דגבי ב"נ לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, לא זכה אברהם בנכסי שרה ולא היה יכול לשחרר את הגר וישמעאל נקרא בנה של הגר ולא בנו של אברהם, משא"כ אי ס"ל דהאבות יצאו מתורת ב"נ ונידונו כישראל, א"כ אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, וזכה אברהם בהגר ונשתחררה הגר כשלקח אותה אברהם, ומעתה שפיר ישמעאל נחשב בנו של אברהם.

ולכאורה יש להוכיח דהיה להם דין ישראל, דכבר הקשו המפ' בהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח.) קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, דהיאך שמר את השבת שלא נצטוו עליה, הרי ב"נ מוזהר שלא לשבות כדאיתא בסנהדרין (דף נ"ח.) אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו עכ"ק, ועכצ"ל דהיה להם דין ישראל.

אך י"ל, דהנה בספר בית האוצר (מערכת א' אות כ') כתב לתרץ קושית המפ' הנ"ל, דהיאך שמרו האבות את השבת הא ב"נ ששבת חייב מיתה, ד"ל דעשו מלאכה שאצל"ג, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה

בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכמבואר בחגיגה (דף י"ג.) ועכ"פ לענין מצות הב"נ דכתיב רק יום ולילה לא ישבותו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאצל"ג שפיר לא הוי שביתה כיון דהוי מלאכה עיי"ש, אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלשאצל"ג פטור, א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאצל"ג, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישבותו, אבל למ"ד דמלשאצל"ג חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאצל"ג, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאצל"ג דהלא חייבים על מלאכה שאצל"ג.

ובספר מעשה רוקח (פ' ויקהל פ"ב.) כתב, דלכן אמרינן דמלשאצל"ג פטור, משום דנסמכה מלאכת שבת למלאכת המשכן, וכמו שבמלאכת המשכן היה מלאכת מחשבת, ה"נ במלאכת שבת לא חייב אלא במלאכת מחשבת כדאמרינן במסכת חגיגה (דף י"ג.) הלכות שבת המה כהררים התלוין בשערה, מלאכת מחשבת אסרה תורה ומלאכת מחשבת לא כתיבא (דמלאכת מחשבת לא כתיבא אלא לפינן לה מדנסמכה ציווי שבת למלאכת המשכן) עיי"ש

ומעתה ר"י ור"ש דפליגי במלאכה שאצל"ג אי חייבין או פטורין קאי בשיטתייהו, אי דרשינן סמוכין או לא, דרבי שמעון לשיטתיה דס"ל דדרשינן סמוכין בכה"ת עיין במסכת פסחים (דף כ"ח.) ובמסכת סנהדרין (דף ס.) ולכן דרש סמוכין מפרשת שבת למלאכת המשכן, וילפינן מכח הסמיכות שיש בין פרשת שבת למלאכת המשכן דבעינן מלאכת מחשבת בשבת, ולכן ס"ל דעל מלאכה שאצל"ג פטורין, ור' יהודה לשיטתיה דלא דרש סמוכין בכה"ת רק במשנה תורה לחוד עיין מסכת ברכות (דף כ"א.) ובמסכת יבמות (דף ד.) ואין לו איפוא הוכחה דבשבת בעינן מלאכת מחשבת, ולכן ס"ל דגם על מלאכה שאצל"ג חייבין עכ"ד.

ובזה יבואר דברי המדרש, כשראתה שרה שמה לא יכנס לארץ ישראל, משום דמשה הוא כהן ואסור לו לעבר השנים, וע"כ דלא היה מלך וכהן, דאין מושחין כהנים למלכים, דדרשינן סמוכין, ולפי"ז מלאכה שאצל"ג פטור, ולפי"ז י"ל דהיה להם דין ב"נ, ולא עברו על לאו דיום ולילה לא ישבותו, דשפיר נחשב להם למלאכה, וכיון דגבי ב"נ לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, לא זכה אברהם בנכסי שרה ולא היה יכול לשחרר את הגר וישמעאל נקרא בנה של הגר ולא בנו של אברהם, ולכן אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה ודו"ק.

ג) עוי"ל עפ"י השפע חיים הנ"ל, דלכן אמרה שרה גרש את האמה ואת בנה, דבב"נ לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, ממילא לא זכה אברהם בנכסי מלוג דשרה ולא הוי מצי לשחררה, והיתה עדיין אמה וישמעאל מתייחס אחריה.

דאמר קרא מות יומת, וליגמר מיניה משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובים הבכ"א וכל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, רוצח הא דאמרן, גואל הדם מאי הוא, דתניא גואל הדם ימית את הרוצח מצוה בגואל הדם, ומנין שאם אין לו גואל שבית דין מעמידין לו גואל, שנאמר בפגועו בו מ"מ עיי"ש, מבואר מזה דא"א שני כתובים הבכ"א מלמדין ילפינן מרוצח וגואל הדם דהיכא דא"א להמיתו במיתה שחייב בה ממיתין בכל מיתה, ואיתא במד"ר (שמות א-כ"ט) ויך את המצרי, במה הרגו, רבנן אמרו הזכיר עליו את השם והרגו שנאמר הלהרגנו אתה אומר, עיי"ש, ולפי"ז אי חטא משה במה שהרג את המצרי במיתה שאינה כתובה בו, תליא אי ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין או אין מלמדין, דאי ס"ל מלמדין ילפינן מרוצח וגואל הדם דאתה יכול להמיתו אף במיתה שאינו כתובה בו, ולא חטא משה במה שהרג את המצרי בשם המפורש, משא"כ למאן דס"ל דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין ואתה צריך להמיתו רק במיתה הכתובה בו שפיר חטא משה על מה שהרג את המצרי.

וכתב הרשב"א בתורת הבית (בית ד' שער א) דהרמב"ם דס"ל דספק מה"ת מותר, יליף לה מדאמרינן במסכת קידושין (דף צ"ג.) דספק ממזר מותר וגלי שם קרא דספק מותר בכ"מ, והקשה הפר"ח (יורה ד' סי' ק"י בכללי ס"ס כלל א') דהרי שם אמרינן דאיכא תרי קראי חד להתיר ממזר בשתוקי וחד למשרי שתוקי בישראל, ובשלמא לשיטת הרשב"א דס"ל דבכה"ת ספיקא לחומרא ורק בממזר גילתה התורה להתיר, שפיר צריכין תרי קראי להתיר בכל גווני, אבל להרמב"ם דמכאן ילפינן דספיקא לקולא לכה"ת, א"כ הא הוה שני כתובים דקיי"ל דאין מלמדין עיי"ש, הרי דמאן דס"ל דספק מותר מה"ת ע"כ דס"ל דב' כתובים הבכ"א מלמדין, ומאן דס"ל דספק אסור מה"ת ע"כ דס"ל דב' כתובים הבכ"א אין מלמדין, דלכך כתבה התורה ב' כתובים להתיר בממזר בכל גווני, ומזה נדע דבשאר דוכתי בספיקא אזלינן לחומרא.

ובזה יבואר המדרש, כשראתה שרה שמה לא יכנס לארץ ישראל, והוא מטעם ששיבר הלוחות דנחשב לו לחטא, ואין לומר הך אמתלא ששיבר הלוחות כדי שידונו כפנויה על מעשה העגל, דזהו רק א"א חטא כדי שיזכה חבירך והוא מטעם ערבות, וכיון דמשה היה כהן וכהן לא שייך ערבות, וע"כ דלא ניטלה הכהונה ממה שמשום שהרג את המצרי, דילפינן מרוצח וגואל הדם דאתה יכול להמיתו אף במיתה שאינו כתובה בו, וע"כ דשני כתובים הבכ"א מלמדין, וס"ל ספיקא דאורייתא לקולא, וס"ל דאמרינן הואיל, ולפי"ז י"ל דהיה להם דין ב"נ ועכ"ז לא עברו על לאו דלא ישבותו וכנ"ל, וכיון דהיה להם דין ב"נ ובב"נ לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה, לא זכה אברהם בנכסי שרה ולא היה יכול לשחרר את הגר וישמעאל נקרא בנה של הגר ולא בנו של אברהם, ולכן אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ובספר פרדס יוסף פרשת נח (אות מ"ג) תי' קושית המפ' הנ"ל, דאי היה להאבות דין ב"נ קודם מ"ת האיך שמרו את השבת, הלא ב"נ ששבת חייב מיתה, לפי"מ שהקשו התוס' במסכת פסחים (דף מ"ד.) ד"ה רבה, דאי אמרינן הואיל א"כ בטלת כל מלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, ותירצו דהואיל דלא שכיח לא אמרינן עיי"ש, ואיתא במסכת ב"ב (דף ט"ז.) דמרגליות היה תלוי בצוארו וכל הרואה מתרפא, א"כ היו אצלו שכיחים חולים והיה עושה מלאכה מצד הואיל ואי מתרמי ליה חולי שיש בו סכנה, וא"כ שפיר י"ל דעשה מלאכה, ועכ"ז אינו חייב משום דאמרינן הואיל עכ"ד.

ובשו"ת בית יצחק חאו"ח (סי' פ"א אות ד) ביאר בזה, דמאן דאית ליה הואיל טעמיה משום דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ולכן מותר מה"ת לבשל כשיש איזהו צד של ספק היתר, וגם כשכוונתו לחול, היכא דהמעשה מותרת לא אזלינן בתר כוונה, כמו בנתכוון לאכול בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר, ובזה פליגי רבה ורב חסדא דר"ח ס"ל דספד"א מה"ת להחמיר עכ"ד.

ואיתא במפרשים דהטעם דמשה לא נכנס לארץ ישראל משום ששיבר הלוחות [עיי' בלקט יוסף (ערך משה אות ל"ד) ובעיר דוד (אות ת"י)] הביא זה בשם מדרשן, ולכאורה לפי"מ דאיתא במד"ר שמות (פרשה מ"ו-א) דהטעם דמשה שיבר הלוחות כדי שישראל יהיו נידונים כפנויה ולא כאשת איש, א"כ שפיר עשה משה במה ששיבר הלוחות ואמאי נענש ע"ז, אמנם י"ל לפימש"כ המפ' דזהו דוקא אי אמרינן לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, ובחידושינו (לסוכות שנת תשס"א) כתבנו לחדש דגבי כהנים לא אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך, לפימש"כ הברוך טעם בהגהות אמרי ברוך על הטו"א ר"ה (דף כ"ה:) דהטעם דאמרינן לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, משום דכל ישראל ערבים זה לזה, וכ"כ בשו"ת בית יצחק חאו"ח (סי' י"ח אות ח), ולפימש"כ הצ"ח ברכות (דף ט) דכהנים לא נתערבו בעד ישראל עיי"ש, וכיון דמשה היה כהן ובכהנים לא שייך ערבות, ולא אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך, א"כ לא יפה עשה משה במה ששיבר הלוחות.

אך לפימש"כ המפ' [עיי' בספר שתי ידות (דף י"ד.) ובספר תפארת צבי (דף כ"ה)] דהכהונה ניטלה ממשרע"ה אחר שהרג את המצרי עיי"ש, וכיון דלא היה כהן שוב שייך ערבות ואמרינן חטא כדי שיזכה חבירך ושפיר עשה במה ששיבר הלוחות והדקל"ד אמאי נענש דבשביל ששיבר הלוחות לא יכנס לא"י.

אולם י"ל לפי"מ דאיתא בסנהדרין (פ"ב:) אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור, מאי טעמא דבעינן יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא וכו', ומי בעינן קרא כדכתיב והתניא מות יומת המכה רוצח הוא, אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, ת"ל מות יומת המכה מ"מ, שאני התם